

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся.
 Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
 Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К.
 6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа
 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 33.

Відень, 18-го серпня 1918.

Ч. 216.

Не вбійрайтесь в чуже піре!

Два роки домагають ся Українці громади Богородиці гребешівського повіту на Холмщині української школи і досі не можуть добити ся свого. Вносили самі місцеві громадяне подання до окупаційних властей про заснування школи, вносив попанне в сій справі до австро-угорського міністерства закордонних справ і до австро-угорської начальної команди армії Союз визволення України, але нічого з того не вийшло. Було се рівно рік тому назад і досі Союз навіть відповіді на своє подання не одержав, а громада досі лишаєть ся без української школи. І се не єдиний випадок. Те саме було в інших громадах Холмщини і в самім Холмі. І скрізь культурні домагання українського населення розбивали ся об глуху стіну польонізаційної системи австро-угорських окупаційних властей, а ініціатори тих домагань попадали в підозрінне і наражались на переслідування ріжних „кржевіцелів польськоєцї на кресах вєходніх“.

Се нечуване, виймкове в своїм роді відношенне австро-угорських окупаційних властей до української школи варте як найширшого спопуляризування на доказ, яка то безпримірна безсторонність й культурна дбайливість панує в політиці австро-угорського правительства у відношенні до українського населення окупованих земель та на яку велику вдячність заслужила собі австро-угорська монархія від українського народу за ту „культурну“ місію, яку виконала її армія на Холмщині й Волині.

А вона серіозно рахує на сю вдячність. Ось в „Ілюстрованім додатку“ до „Відродження України“, видаванім австро-угорським міністерством війни, мабуть для придбання українських симпатій, знаходимо в ч. 2 з липня місяця 1918 р. статью п. з. „Культурна праця австро-угорських військ на Україні“. Якийсь мало освідомлений редактор „Закордонної преси“ у Києві прочитав сю статью, взяв її зміст за чисту монету і передрукував довший уступ у себе, не підозріваючи, що має до діла з маленьким обманством.

Діло йде про українське шкільництво в окупованій Волині, яке має бути тою „культурною працею австро-угорських військ“. „Австро-угорські військові власти — читаємо в „Ілюстрованім додатку“ — не тільки що дозволили на отворенне українських шкіл, але й чинно їм пособляли. Вони ревно заходять ся лічити духові рани й загладжувати спустошення, що їх завадала українському народови на протязі близько 300 лів Росія, сердечна приятелька французьких, англійських та американських балакунів“... І далі: „ніякі найгарнійші антантські фрази не можуть рівняти ся з сими проречистими ділами, які творить австро-угорська армія собі на хвалу, а українському народови на користь“.

Тенденція сеї несмачної самореклями аж надто виразна, але не про се ходить. Ходить нам про те, яку дійсно ролю відіграла австро-угорська армія, себто окупаційна військова

адміністрація у викликанню й піднесенню українського культурного життя в окупованих українських землях?

Про Холмщину вже знаємо, які „проречисті діла“ творить там австро-угорська армія. Щодо Волині, то й тут заслуги її не менші, як в Холмщині. Ціла окупована українська Волинь під опікою австро-угорської армії вкрила ся польськими школами й польськими просвітними організаціями. А коли істнує тут кількадесят українських шкіл, то повстали вони помімо австро-угорських окупаційних властей і проти їх волі, заходами одиниць української народности з поміж австрійських жовнірів, які за се карали ся відтак усуненнем з Волині, та заходами українських січових стрільців, яких також за се усунено з Волині. Матеріальних засобів на волинські українські школи достарчав головно Союз визволення України, а збирав їх серед полонених Українців і галицьких та буковинських Українців. Аж пізніше почали отружні команди приходити з деякою помічю поодиноким школам і взагалі толерувати покликані без них і проти них українські школи.

Отже заслуг тут австро-угорської армії нема ніяких, хіба та одна заслуга, що все-таки „позволила“ на істнування українських шкіл, що не заборонила, не здавила в зародку приватної ініціативи самих Українців, австрійських і місцевих, як се зробила на Холмщині, зрівнюючись тут з „сердечною приятелькою французьких, англійських та американських балакунів“. Бо заборонити українські школи в Холмщині, не допустити тут до заснування української часописи, се значить дійсно зрівняти ся з покійницею Росією.

Не винна очевидно в сїм австро-угорська армія, як така. Винна політика керуючих органів держави, що пішла на услуги польського імперіялізму й довела до обсади цілої окупаційної адміністрації переважно Поляками, які так повели діло, що „культурна праця австро-угорської армії“ була для українського населення каменем замість хліба. Українці в австро-угорській окупації не бачуть і не знають Австро-Угорщини, тільки бачуть і гірко на своїй шкірі відчувають Польщу.

„Тяжку хвилю — пише до нас один селянин з Холмщини — переживає наш холмський нарід від тих нікчемних Поляків. Вони насміхають ся над нашим руським народом. А як буде наша дорога Холмщина прилучена до Польщі, тоді пропаде наш многострадальний нарід. А що вони виробляють тепер нашому народови, жаль серце стискає, як дивити ся на се“... Ось тут, в сїм голосі розпуки, хай охочі шукають заслуг для австро-угорської армії, а що до культурної праці для українського населення в окупованих землях, то... не вбійрайтесь, панове, в чуже піре!

Закон про наслідництво влади в Українській Державі.

До гетьманського перевороту верховна влада в Українській Державі належала до Центральної Української Ради, сього революційного парламенту, утвореного українським народом в процесі визвольної боротьби за політичну незалежність своєї Вітчизни. Виконувала сю влада Центральна Рада сама безпосередно, призначаючи генеральних секретарів, а відтак народніх міністрів до ведення державних справ. Отже верховна влада належала тоді народови, в особі вибраного (добре чи зле — інша річ) народом парламенту, була властю колективною, яка не могла в нормальних обставинах скоро і раптом вигаснути, чим забезпечувалось її продовжування. По перевороті верховна влада в Українській Державі стала індивідуальною й самодержавною. Проклямований на зїзді великих земельних власників та підтриманий німецьким командуванням на Україні Павло Скоропадський сам проголосив себе гетьманом всеї України, сам взяв на себе „тимчасово всю повноту влади“, аж доки не збереться Український Сойм, закон про вибори до якого пообіцяв Гетьман в своїй грамоті з дня 29/IV 1918 видати „в найблизнім часі“. Та минає вже чотири місяці від гетьманського перевороту, а про Український Сойм ніхто й не говорить, між тим зайшли такі події на Україні (убивство фельдмаршала Айхгорна), що заставили пана Гетьмана задуматись над справою верховної влади в Державі на випадок якоїсь катастрофи. Аж тепер, по трьох місяцях, зауважено, що на випадок смерті пана Гетьмана — Україна лишилась би без всякої верховної влади, а при пануючих внутрі і зовні відносинах Бог знає в чий руки знову попала-б влада на Україні. Індивідуальність і тимчасовість гетьманської влади виключала наслідництво, отже позбавляла її змоги продовжування і сьому тепер зараджено сим способом, що пан Гетьман особнім законом установив Колегію Верховних Правителів, яка перебирає верховну влада по смерті Гетьмана або навіть за його життя, коли се буде узнане Гетьманом конечним. Власть Верховних Правителів так само, як і влада Гетьмана є тимчасовою, до скликання Українського Сойму. Ся тимчасовість забезпечена застереженням, що Верховні Правителі не можуть знімати питання про зміну законів, вилонених в грамоті Гетьмана з дня 29 квітня 1918 р., де власне Гетьман говорить, що він бере на себе влада тимчасово, до скликання Українського Сойму. Не можна не повитати сеї прозорливості пана Гетьмана, а одночасно побажати, щоби пороблено вже нарешті кроки до скликання народніх виборних, щоби вони вже остаточно установили, яка має бути форма правління в Українській Державі. Щодо способу творення Колегії Верховних Правителів, то все було добре, якби Державний Сенат і Рада Міністрів своїм персональним складом не викликали жадних сумнівів щодо свого українства. Не сумніваємось, що пан Гетьман вибрав достойну собі особу на першого Верховного Правителя, але кого виберуть (колиб до сього прийшло) на других двох Верховних Правителів бувши стовпи царизму й реакції, призначені на сенаторів Державного Сенату України, і панове Гербель, Колокольцов, Гутник, Ржепецький і прочі „Українці“ з Ради міністрів Української Держави?

Торжество проголошення закону про наслідництво влади в Українській Державі відбуло ся в неділю дня 4 серпня, о годині 4 по полудні, в гетьманській палаті. На торжестві явились всі міністри, сенатори, митрополит Антоній, президент Державного Сенату Василенко та багато цивільних і військових достойників. Гетьман Скоропадський звернув ся до зібраних з промовою такого змісту:

„Чотири місяці впертої, напруженої праці по збудуванню Української Держави починають давати наслідки, але шлях нашої праці ще дуже довгий і на ньому зустрінець ся ще багато перешкод. Громадянство, за малими виїмками, не зовсім ще зрозуміло значіння тої політичної ситуації, яка утворилась тепер через ті або інші обставини. Через те воно не може зрозуміти багатьох справ. Інша частина громадянства, користуючись сим і бажаючи розвалу й бурь анархії, вороже ставить ся до ідеї державности, вживаючи всіх заходів до повалення теперішньої влади. Зтурбований сим, а також бажаючи, щоб законність і лад управління Українською Державою не були змінені ані трохи при яких-би то не було обставинах, постановив я видати закон і грамоту власноручну, в яких визначено, що коли Богови вгодно буде послати мені смерть, або тяжку хворобу, тоді в управлінні Державою вступають Верховні Правителі — один призначений мною в грамоті власноручній від 3 серпня с. р. і два обраних — один Державним Сенатом, а другий Радою Міністрів. Видаючи сей закон і грамоту, я широ підкреслив перед народом українським, що не влада й почеси гетьманські ваблять мене, а доля й щаслива будучина, яка при кожному нерозважнім кроці в сей бурхливий, непевний час може згубити все те, за що так довго велась боротьба. Владико й ви, панове міністри та сенатори! Я певен, що праця ваша на користь Української Держави буде так само правдива і щира без мене, як і при мені. А поки, хвалити Бога, всі ми здорові. Нехай-же так буде ще довгі роки на славу Вільній Україні. За се ми вознесемо свої гарячі молитви до Всемогучого Творця. Амінь“.

Після промови Гетьмана забрав слово митрополит Антоній, взиваючи присутних помолитись за здоров'я, моголітте та добробут пана Гетьмана.

По скінченню торжественного молебня державний секретар Завадський перечитав новий закон про наслідництво влади такого змісту:

I. В разі тяжкої хвороби або смерті Ясновельможного пана Гетьмана, верховне управління Державою, тимчасово, аж до одужання, або вступлення нового гетьмана, в порядку, який встановлено буде окремим законом, належить Колегії Верховних Правителів Держави.

II. Колегія Верховних Правителів Держави складаєть ся з 3 осіб: одного правителя заздалегідь визначає сам пан Гетьман, одного вибирає Державний Сенат і одного вибирає Рада Міністрів.

III. Про згадане в попередній статі заздалегідь визначенне паном Гетьманом власноручно складаєть ся грамота в трьох примірниках, які Гетьман особисто вкладає в окремі коверти за власною і перстеневою його Ясновельможности печатами, при чім перші 2 примірники для сховку урочисто доручають ся Державному Сенатові і голові Раді міністрів, а третій примірник передаєть ся в київський катедральний собор св. Софії.

IV. В грамотах пан Гетьман визначає дві особи, а саме: першою — визначеного ним Верховного Правителя, а другою — особу, яка має стати Верховним Правителем, як що перша помре, або тяжко занедужає, або складе свої уповновласнення.

V. Про передачу зазначених в ст. 3 примірників грамоти складаєть ся державним секретарем акт, який підписуєть ся паном Гетьманом і особою, що прийняла грамоту і скріплюєть ся державним секретарем. Згадані тут акти перховує Державний Сенат, а копії з них державний секретарь.

VI. Негайно, як тільки стане неможливим для пана Гетьмана правити Державою через тяжку хворобу, або коли пан Гетьман помре, Державний Сенат, в складі на той час будучих сенаторів, під проводом президента, а за його відсутністю — старшого з председателів генеральних судів, або осіб, що їх заступають — отвирає коверту з грамотою пана Гетьмана, що переховуєть ся Державним Сенатом, а

також і коверти з двома другими примірниками грамоти, які негайно мають бути приставлені в Державний Сенат і оголошує наймення визначеного паном Гетьманом Верховного Правителя й його заступника, відсутність котрої з грамот не спиняє оголошення наймення визначеного паном Гетьманом Правителя та його заступника.

Примітка: Визначення часу, коли сам пан Гетьман через тяжку хворобу не матиме вже змоги правити Державою, належить самому панови Гетьманови, а як що воля пана Гетьмана через хворобу не може бути ним виявлена, то Державному Сенатови вкупі з Радою міністрів.

VII. Два інші члени Колегії Верховних Правителів, після зазначеного в попередній статі оголошення, негайно вибирають ся Державним Сенатом і Радою міністрів закритим голосуванням, звичайною більшістю присутніх.

VIII. Про склад Колегії Верховних Правителів Державний Сенат того-ж самого дня оповіщає до загального відома.

IX. Колегія Верховних Правителів вступає в управління Державою негайно, не дожидаючись оповіщення Державного Сенату.

X. Колегія Верховних Правителів вступає в усі, законом встановлені права й обовязки пана Гетьмана, одначе Колегії Верховних Правителів не належить право знімати питання про зміну законів, вилонених в грамоті пана Гетьмана від 29/IV 1918.

XI. Головою Колегії Верховних Правителів є Правитель, визначений паном Гетьманом.

XII. Всі справи в Колегії Верховних Правителів вирішують ся більшістю голосів.

XIII. На випадок смерті або тяжкої хвороби Верховного Правителя, визначеного паном Гетьманом, або зложення сим Правителем з себе уповноважень, в Колегію вступає його заступник. На випадок смерті або тяжкої хвороби прочих Верховних Правителів, або зложення ними своїх уповноважень, заступники їх вибирають ся в порядку, встановленому в ст. VII сього закону.

XIV. На випадок смерті або тяжкої хвороби котрого з заступників Верховних Правителів, новий його заступник негайно вибираєть ся в порядку ст. VII сього закону, причім вибори роблять ся або Державним Сенатом, як що вибув в Колегії обібраний ним заступник, або Радою міністрів в інших випадках.

XV. Про вступлення кожного заступника до Колегії Державний Сенат незабаром оповіщає до загального відома, але заступники вступають до Колегії негайно, не дожидаючи сього оповіщення.

XVI. При виїзді поза межі Держави пан Гетьман, як що знайде потрібним, передає на час своєї відсутности, управління Державою Колегії з трьох осіб, з яких одну визначає сам пан Гетьман, а двох інших вибираєть ся в порядку, зазначеному в ст. VI сього закону.

Після перечитання закону, генеральний писар Полтавець-Острианиця передав Гетьманови 3 запечатані грамоти, написані власноручно самим Гетьманом. Сі грамоти передав гетьман по одній: митроп. Антонієви, презид. Сенату Василенкови і голові Ради Міністрів Лизогубови.

Вкінці проголошено „Славу“ Українській Державі та Гетьманови.

Патріотизм у вихованню.

Ще не дуже давно слово „патріотизм“ уживало ся, як страшне гасло чорної єтні, гасло усіх утисків, що спалили ся з рук російських „патріотів“ на всі недержавні нації, які загибали в занадто міцних „братерських“ обіймах державних „патріотів“. І чудове, найкраще слово з громадянського словника — „патріотизм“, се слово відкидали всі справжні громадяне свого краю, як синонім фарисейства та державного карие-

ризму. Але з того моменту, як Україна стала вільною незалежною державою, коли вона розпочала будівництво свого нового державного життя, се слово повинно вернути собі свою князичну величність, повинно знов придбати справедливі пошани й в сьому слові має дунати справжнє, щире й глибоке почуття. Страшна стоїть доля перед такою державою, де громадяне не мають сього чистого свідомого почуття до рідного краю, де люде дбають хіба про свої персональні вигоди й уважають державу безоднім джерелом, що має тільки задовольняти їхні корисні бажання. Се почуття, як ми бачимо на протязі історії, найкраще виявляло ся у народів або з дуже високою культурою — як у Греків, Римлян, Італійців за часи Гарибальді, або за великих утисків, що боротьбою загартували патріотизм пригноблених нації — як Сербія, Болгарія. Історія навчає нас, що се почуття далеко не стихійне, а для своєї свідомої певности вимагає досить високого культурного розвитку або тяжкого політичного досвіду, що се почуття не можна носити в кишені про всякий випадок, не виявляючи його без відповідної „оказії“, не можна його навчитись як якого догмату з катехизму, який можна, коли треба, згадати, а иншим разом і забути.

Патріотизм — се чисте свідоме почуття, яким повинна бути перейнята вся душа людини. Се почуття дає змогу ради чести рідного народу, рідного краю не бруднити себе ніякими нечесними вчинками, воно дає моральну силу переживати разом з своїм краєм і щасливу долю і всяке безталанне та недолю. Щоб патріотизм став пануючим почуттям у життю народа і перестав бути випадковим настроєм, він вимагає виховання. Але на сім висновку не можна скінчити, бо краса, щирість і придатність до життя кожного почуття залежить від того, як його виховувати.

Остання страшна війна виявила перед нами усілякі форми і шаблі і всякої вартости патріотизму різних народів Європи. Ми бачили геройський, шляхетний патріотизм Бельгії, бачили завзяте Сербів і Черногорців, гарячий витриманий свідомий патріотизм Франції й дисциплінований систематичний патріотизм у Німців. Майменшу силу й дисциплінований виявив патріотизм у російській армії. Крім випадкових проявів шаленої сміливости, крім окремих випадків дисциплінованої завзятости (напр. сибірське військо під Варшавою і інші події), російська армія виявила тільки повну патріотичну несвідомість, яка якраз виступала на ґрунті некультурности й темноти. Народи, які стоять на чолі європейської культури, виявили і найбільшу патріотичну свідомість. Бо воляк — се син народньої маси, темний народ дає несвідоме військо і ніяка муштра, ніяка залізна дисципліна не зробить з темної маси гарно підготовленого війська, охопленого свідомим почуттям свого військового патріотичного обовязку. Темна маса дає несвідоме військо, яке виконує автоматично накази зверху і хіба до якогось часу може цілком підлягати авторитетови муштри й дисципліни, поки не візьмуть у кожної темної людини гору її звірячі інстинкти.

Якже виховати військо свідоме й патріотичне? Перш за все треба пам'ятати, що свідомість дає взагалі освіта й що патріотизм не являєть ся прерогативою війська — патріотизм потрібен усім, він повинен обєднувати всіх громадян в їх ріжноманітній роботі для добробуту держави. Патріотизмом мусить бути перейняте усе виховання з перших років навчання, він не навязуєть ся дитині штучно, а природно розвиваєть ся з того оточення, серед якого учень живе. Школа мусить бути національна, в її стінах мусить дунати рідна мова, рідна пісня, на чолі наук повинна стояти детальна географія України в усіх її природних рисах та економічної продуктивности. Учні всіх шкіл мають добре знати, який то є край, де вони живуть, які його природні скарби, що забезпечують його добробут і як коло них працювати на користь всьому людови. Екскурсії мають провадити ся з учнями, щоб конкретно ознайомити їх з цікавими місцевостями України, дати їм почути себе Українцями, громадянами сеї великої території, яка до сього часу не мала навіть свого власного назвиска, дати їм зрозуміти, що вся ся велика країна, а не тільки одно рідне село, є наш Рідний Край. Скрізь бо лунає українське слово і усі ріжноманітні

куточки сього краю спільно утворили те, що об'єднує нарід: усякі культурні цінності, всякі скарби творчості, якими пишаєть ся Україна і на охороні яких кожний свідомий Українець мусить стояти. Так само сприяє почуттю єдності, зміцняє патріотизм знайомство з минулим країни — істрія краю і знайомство з пам'ятниками давно колишнього життя. Ми такий довгий час були відірвані від усього рідного, зведені на становище нації без власної культури, без своєї історії, без об'єднуючої мови й свого імени, яке ми-б мали право з гонором голосно вимовляти, що тепер на се маємо звернути особливу увагу і ся культурна частина в програмі кожної школи має провадити ся людиною, яка сама щиро перейнята живими зв'язками з рідним краєм і без голосних фраз, без штучних закликів потроху захоплює учнів і своїми знаннями і своїм патріотичним настроєм. У школі мають бути виявлені по змозі різноманітні скарби національної творчості — народня пісня, народня література, місцеві національні вироби — по гончарству, ткацтву, вишиванню, різьбярству по дереву і т. ин. Се все утворить у школі ту атмосферу свідомої уваги до національної спадщини, яка передавала ся нам і збагачувала ся на протязі віків, а тепер накладає на нас обов'язок усіма силами сприяти найкращому розвитку її надалі. Разом з сим повинно провадити ся моральне вихованне свідомої волі учнів, витриманого додержування і виконування своїх обов'язків, від найдрібніших до найважливіших; повинно звернути увагу також на розвиток тіла і на його дисциплінування, себто понад усіма інстинктами, понад усякими вимогами здорового, нормально розвиненого тіла треба поставити розумну волю учня, яка забезпечить йому здорове життя без розбещености, без перемоги низших інстинктів. З таких учнів, гармонійно розвинених і духом і тілом, свідомо вихованих у моральній дисципліні й захоплених великим почуттям патріотизму та його конкретних обов'язків — з кожного учня наших шкіл і буде потроху підготовляти ся свідомий морально дисциплінований воляк, борець за свій Рідний Край. Тільки після такого загального патріотичного виховання учні можуть переходити до вищих спеціальних шкіл і ставати чи науково промисловими фахівцями, чи спеціалізувати ся в військовій справі. Тільки на ґрунті гарно зорганізованої загальної освіти й загально-людського виховання зможуть вищі військові школи виробити цінних офіцерів, які героїчно і свідомо оборонятимуть Рідний Край, озброєні всім потрібним для сього знанням, яке вироблено на жаль сучасною наукою на загибель найдорозшого людського скарбу — людського життя. Але очевидячки, що не настав ще час братолюб'я, народи живуть не високими ідеалами взаємної допомоги, а самим егоїстичним завданням забезпечити кожний для себе найкращий економічний добробут, йде боротьба за життя. В таких умовах кожній державі потрібно забезпечити себе озброєною силою, найкраще організованим військом. І ми бачимо, що таке військо може бути утворене тільки з тої народньої маси, яка вийшла з темряви, має освіту, має свідоме розуміння своїх обов'язків перед Рідним Краєм. Наша молода держава не повинна сього забувати й при формуванні свого війська їй непотрібно вертати ся до старих традицій „формування“ з дітей маленьких саддастиків, як то робило ся по стародавніх кадетських корпусах, а ширити загальну освіту, зміцняти нормально патріотичне вихованне. Тоді наша свідомі міліонна маса, наша національна загальна школа і постачить свідомі кадри не тільки для організованого війська, але й робітників на всіх ділянках громадської роботи.

(Нова Рада).

С. Рувоса.

На селі.

(Допись з Київса).

I.

Село на Україні належить тепер до найбільше загадкових істот. До нього звертають ся думки міщуха, дідича, німецького саддата, чималої частини населення центральних держав.

Жнива належатимуть до тих святочних обрядів, які нагадуватимуть стародавні грецькі обряди — справжнє свято! А поки що... Казати про село на Україні взагалі, в однині, не можна.

Приїжджаєте до села в тридцять, сорок верстов від більшого міста. Ідете оглянути хати й вулиці; виходите в поле. Ви приїхали сюди з незовсім сулокійною душею. Вам оповідали про те, як скрізь іде стрілянина, пожежі, як валяють ся трупи. А тимчасом: ні чирк! Навіть панський двір не дуже знищений. І мешкають в нім. „Буржуїв“ не торкають; вони гуляють по дузі й лісі. Сміхи, співи... Та припадком вам заблаглось відвідати ще інших знайомих. Попадаєте десять верстов дальше, на право чи на ліво. І нараз: нічого не розумієте. Суворі німецькі патрулі. Хочете піти оглянути прегарний парк, який тягнеть ся безпосередно від залізниці. Вас зупиняє німецький вартувий. Не вільно. Вас навіть оглядають таким зором, неначе ви ховали в кишені замість годинника бомбу чи гранату. Швидко починаєте трошки розуміти. В селі стріляють. З другого боку йде енергічна відповідь. Не хочете брати участі у такій голосній розмові і йдете в протилежний бік. І як Робінзон Крузо на самотнім острові — находите на піску сліди трупів. Жертви падали не тільки з одного боку.

А кілька верстов далі знову тихо.

Анархія, яка схоплюєть ся ще далі на Україні, не скрізь має однаковий характер, не скрізь виявляєть ся у тих самих формах і з такою самою силою. Величезна просторінь, яка відділяє одно село від другого, не дає ні розростись безладдю в одну стихійну пожежу, ні загасити її систематичною організацією. Злочинні елементи, які поховались по селах, ведуть свою роботу дуже нерівномірно. Усе тут залежить від місцевих умов. Є села, в яких двох трьох людей держить ціле село в своїх руках: командують ним, кидають його на очевидну згубу, щоб тільки в бездадній метушні вилувити свою частину користи й піти дальше.

Яка причина сих невтишених ще пристрастей, що запалають ся що раз новим огнем і вибухають то сям то там мов незаташена пожежа з новим вітром? Відповідь ясна — земля. Ні революційні, ні пореволюційні закони не вирішили земельного питання так, як було-б бажано селянам і... не могли вирішити. Універсали Центральної Ради викликали такі надії, які не можна було потім втихомирити легко хоча-б дуже розваженими й дуже суворими роз'ясненнями. Від першої хвилини, коли тільки була змога захопити поміщицьку землю — її захопили. Одначе тим справа не була поладоджена. Треба сказати в об'орону українського села, що воно не було зовсім вдоволене законом, який мав передати поміщицьку землю безплатно. На селі що раз гострійше можна було чути думку, що найкраще було би, коли-б поміщицьку землю можна було викупити. Український селянин мав своє розуміння приватної власности й те розуміння було дуже тверде. Панської ласки він не хотів. Те, що дають даром, можуть і легко відібрати — таким було його міркування. І справді. Швидко можна було бачити приклади, що захоплене чуже добро вдало ся власникові відібрати назад. Се була найкраща ознака, що й всім іншим можуть відібрати також.

А проте хвилювання, яке йде по селах, не має своєї найважливішої причини в непорозумінню, яке виникає між земельними власниками й селянами. Поміщики здебільшого не вернулись до своїх хуторів. Не було до чого і не було по що. Знищене житло і земля, на якій нема кому працювати. Є, правда, й такі, що вміли найти спільну мову з селянами й живуть — засіяли, швидко і збирати будуть. Хвилювання, яке йде по селах, прибрало форму дуже невідрадного становища. Воно є справжнім непорозумінням і хто знає чи навіть не повиним незрозумінням власних життєвих інтересів. Наказ від української влади, щоб засівати всі поля і обробляти їх — був незрозумілий як слід і в великій частині агітатори, ворожо настроєні проти існуючої влади, роз'яснювали його так, як треба було, щоб як найменше його виконувати. Нема нічого легшого, як переконати славянську вдачу, що корисніше буде,

коли не працювати. В такій мало освіченій верстві, як селянська маса на Україні, кожний наказ викликає швидче підозрливі сумніви, що він не корисний для населення, ніж довіряє, що він принесе користь. Сей наказ—можна було чути на селі—хотів по просту, щоб селянин засіяв і обробив поле лишень на те, щоб потім відобрали від нього хліб безплатно. Таке розяснення має ще свою свіжу традицію. Большевицькі урядові накази не мали іншого змісту. „Соціалізація“—се був такий термін, що означав: приготуй сам як найшвидше, щоб ні ти, ні ми не мали клопоту, а то візьмемо силоміць. І в сім випадку психологія селянської маси пішла в старім традиційнім напрямку, що кожний державний закон придуманий тільки на те, щоб випити знову трошки крові з своїх горожан.

Недовіре, з яким зустрічало село кожду нову владу, мало свою нескладну причину в сьому нескладному розяснюванню всіх суспільних політичних змін. Ще й до нині почувте на селі такий типовий зразок політичної філософії:

— Відомо, за що скинули царя—пив людську кров. Після нього прийшло тимчасове правительство—скинули його. Чому? Побачили, що й воно хоче пити нашу кров. І після нього Керенський хотів собі пити. Зате скинув його Ленін. . . Та ось бачите: і він — — —

— І такої влади, яка була-б владою, а не пила людської крові нема і мабуть, кажуть, не може бути — кінчає інший висновком.

Ось чому захвилювалось українське село на наказ про засів поля і коли побачило в себе німецьке військо. Нема ніякого сумніву, що українське село було сливе зовсім невідготовлене на прихід союзників на Україну. Воно розуміло поміч центральних держав не краще ніж бувший (нині засуджений в справі викраденого банкира Доброго) міністер Ткаченко, який гадав, що німецьке військо прийде на Україну в ролі міліції, яка прожене грабіжників і злодіїв та вернеться спокійненько до дому, горде, що принесло з собою ще одні военні лаври. Українське село не могло зрозуміти як слід берестейського договору, ні тих культурних здобутків, які треба звязувати з союзником сильнішим та з вищою культурою. На селі думали, що обіцяні господарські машини й приладде, які поставитимуть центральні держави на Україну, приїдуть разом з гарматами й з кулеметами, як різдвяні дарунки.

Українське село не розуміло, що центральні держави вже сповнили велику частину договору тим, що заявили на Україну, що не без жертв прогнали большевицькі війська. Коли ж прийшла черга на сповнення договору з боку України — на селі починали розуміти се так, що треба боронити ся всіма силами, щоб не дати того, що хотять забрати будім-то силоміць і безправно. Нема ніякого сумніву, що для німецьких військ психологія українського селянина не була багато яснійша, ніж для селянина мирові договори держави. Спосіб думання і вирішування своїх сільських справ був і є на селі досить складний, коли стати на становищі міщуха, який може й не догадується, що село має свої потреби й свої інтереси, свою політику і свою дипломатію. Велика російська революція зробила сотки справ складними, зважаючи на те, що сама економічна криза приймала дуже неждані й дивоглядні форми, які не можна було собі розяснити простою нестачею продуктів або нестачею підвозу.

Патріотизм або почуття громадського обовязку не мали на селі ніякого ґрунту, коли річ ішла про те, щоб дбати про якісь загальні інтереси держави чи суспільности. Недовіре, яке встигло заслужити собі в очах села міське громадянство завдяки спекуляції й швидким політичним переворотом — отсе недовіре мусіло зовсім природно ще зростати супроти німецького війська. На українським селі можна зустрітись з дуже питомим поглядом про німецьку культуру, яку всі незвичайно поважають, а часто й обожають. Розум культурнійшої нації, яка на кожному полі бере перевагу над менше культурною, існує безумовно на те — думає село — дуб отсю слабшу націю використати, коли не обдурити. Українське село під владою „білого

царя“ давно вже не могло звязувати поняття чесности з якою небудь вищою владою. Чесність могла ще існувати в особистих зносинах між близькими людьми. Та там, де починав ся „казенний мундур“, „начальство“ — там починала ся одночасно дуже проста й здорова філософія: боронись усіма силами, як можеш, щоб не дати себе задушити. Ось чому німецькі війська були в очах села лишень вищою суворою владою, яка ніколи не приходить чинити добро і ніколи без користі для себе. Розумінне порядку, знищене большевицькою пропагандою, бунтувало ся проти всього, що той порядок хотів наново встановити. І за вузькими егоїстичними інтересами, які не розуміли власного добра — селяне вичитували скрізь хижацькі апетити ворогів, які прийшли їх заморити голодом.

А наслідки сього дуже сумні.

М. Р.

Причинок до політичного перевороту на Україні.

В „Голосі Києва“ знаходимо дуже цікаве оповідання одного з адютантів Гетьмана Скоропадського про пригоди і переживання Гетьмана в часі большевицької революції. Се оповідання вносить деякі нові подробиці про генезу політичного перевороту, для того містимо його, як документ, з деякими скороченнями.

Вже тоді, коли помітним стало, що Гучков і Керенський ведуть російську армію до розпаду, наша група — оповідає один з адютантів гетьмана — опираючись на традиціїх минувшини почала поширювати серед війська ідею давньої козаччини.

Розіслано меморіал про цілі вільного козацтва, відгукали ся вільні козаки. Але ми все ще були під владою „товаришів“, треба було поки-що викручувати ся. Вкінці удало ся скликати зїзд на 3 падолиста в Чигирині. Явило ся 1000 представників. Ми не надіяли ся такого числа. Протягом трьох днів вироблено програму діяльности. Вже тоді говорено про гетьмана. Одначе гетьман се політична власть, а для неї тоді не було ще відповідного опертя. Рішено вибрати лише отамана військового. Серед кандидатів на першій місці був П. Скоропадський, а на другім Полтавець-Остриця. Вибрано Скоропадського.

Ще літом 1917 р. запропоновано Скоропадському зукраїнізувати 34 корпус, у якім він проводив. Мимо трудів, генерал сповнив приречення. Корпус названо 1. українським. До сього корпусу почали стягати здорові живла.

Рішаючим моментом для Скоропадського була хвиля, в якій він не послухав Криленка. Будь що будь — начальна власть і се зробило велике вражіння. Большевики покидали фронт. Криленко збирав їх під назвою другого сполученого корпусу під Жмеринкою. Скоропадський був тоді дальше на сході. По внутрішній борбі вирушив не туди, куди приказував Криленко, лише в противнім напрямі, в напрямі Києва. Він розумів добре, що большевики будуть нищити все по дорозі, та що прийдець ся боронити горожан Києва. Однак рух війська генерала був незвичайно трудний. Доводило ся вести переговори з кожним начальником станції. Вкінці генерал заняв потрібну лінію і розвинув корпус в напрямі Шепетівки, ослоняючи Київ та рівночасно скомунікував ся з Центральною Радою.

Коли „вільне козацтво“ зорганізувало ся, тоді ми перенесли генеральну козацьку Раду до Білої Церкви. Відносини між Києвом були напружені. Центральна Рада скликала саме тоді військовий зїзд. На зїзді говорено про се, що в Білій Церкві сидить чоловік, який хоче роздавати булави. Центральна Рада уважала нас чорносотенною організацією. Названо нас державою в державі.

Впадолизгі визначо проги наз війська, але ми розбили їх під Гребіакю. Потім лишено наз в слово. Ми назвали

зносини з Грушевським, та писали йому кілька разів, що Рада веде руйнівну політику. Коли Рада буде ширити пропаганду не права, лише анархії, то Україна в короткім часі буде зруйнована. Ми звертали увагу Грушевського на се, що основи правління треба брати з історії, а не з брошур Маркса. Щоби поділати на нього, ми вибрали його почесним військовим отаманом. Він став супроти нас ввічливийший. Дав нам трохи одежі, збрुї та попірав нас в Раді. Одначе ширим не був; політика його була дволична. Правдоподібно, під його впливом Рада узнала нас до сеї степені, що почала посилати нам деякі папери. Між ними одержали ми і третій універсал, в якім сказано, що — що твоє — се моє, а все моє — не твоє. Генерал звернув ім універсал і заявив, що анархістичних актів попірати не буде. „Вільним козакам“ наказав не признавати універсалу і видав розказ: „як що кого зловлять на ділах, дозволених універсалом, так його жде стародавня козацька кара“. Про кару смерти не згадував розказ, але кожний козак знав, які є стародавні козацькі звичаї і як козаки поступали з злодіями.

Розказ викликав в Раді велике занепокоєння. Центральна Рада зажадала, щоб генерал приїхав до Києва. Коли однак генерал заявив дипломатично, що він „захорів“, тоді приїхали два делегати з просьбою про скасування розказу. Генерал відповів:

— Я не Центральна Рада; свої розкази обдумую, а опісля не касую їх, лише виясняю інструкціями. III. універсал уважаю візваннем до розбою і нічого більше.

Вже тоді дозрівала думка про потребу нашого оружного виступу. Наш плян був менше-більше такий: большевики здавлять Київ і зневолять Центральну Раду звернути ся до нас про поміч. Ми виїхали з генералом у Київ. Нам не щастило. Ми переговорювались з Радою, з „самостійниками“, з „Партією Молодої України“, одначе без успіху. Большевики почали острілювати місто. Правительство виїхало самоходом. Втікло до Житомира. З большевиками боров ся лише генерал Прісовський, з гореткою галицьких січовиків. Були вперті; добре били ся. Ми-ж не могли остати ся в Києві. З припоручення генерала, ми мали удати ся на Кубань, думаючи, що там удасть ся нам зорганізувати вільне козацтво, а генерал мав продістати ся до Житомира, а потім до Румунії.

Гетьман був тоді в безнастанній небезпеці. Перебраний як робітник, укривав ся на передмістях і ждав нагоди, щоб виїхати. Міжтим большевики окружили дім, де він перебував. Відстрілюючись з револьвера, перескочив тин і пішки удав ся до Василькова. Се вратувало його. Прийшов до Василькова, а там большевики. Пішов до Білої Церкви, а звідтам кіньми до Бердичова. Всюди большевики. На однім дворці цілий вечер перебував серед большевицьких кавалергардів та кінногардійців, а саме їх комітети засудили його на смерть, бо розбрів два полки за рабунки. Гетьман був передягнений і мав фальшивий пашпорт. Подавав себе за електротехніка.

З Козятина їхав у вагоні, наладованім деревом. Хотів пересідати до другого вагона, коли обікрав його злодій; забрав три тисячі рублів та фальшивий пашпорт. Пошукуючи за злодієм, втратив своє місце у вагоні і їхав далше в будці. Холод проникав до костей. Большевики розложили на плятформі кусок бляхи, та запалили огонь. Хотів огріти ся, та бояв ся простудження, тому сів собі не коло огню, лише на край плятформи. На одній зворотниці, плятформа сильно підскочила, а сидячий побіч гетьмана салдат, вхопив його за рамя і оба повалили ся на землю. Гетьман втратив притомність, а коли прокинув ся, не міг рушати рукою. В сей саме момент, як сам признав, гетьман попав в розпуку. Йому здавало ся, що для нього нема ратунку. Повезуть у Київ, покладуть зі зломаною рукою в шпиталь, розберуть... А в рукаві на рамени зашита обручка і хрест св. Юрія. Однак „товариші“ здобули ся на приличність. Задержали поїзд, відшукали гетьмана, і він почув з радістю, що може

порушати пальцями хорої руки. Коли доїхав до Києва лічення було вже злишне.

В Києві случайно стрів добрих людей. На дворці познайомив ся зі старшою жєнщиною, яка запросила його до хати. Чоловік її був євангелицьким християнином. Подали гетьманови чаю, перед спочинком читано спільно св. євангеліє; потім постелено йому на долівці. Господар говорив опісля, що зразу догадав ся, що його гість не є електротехніком, за якого подавав ся.

Гетьман укривав ся в Києві, де скомунікував ся з приятелями. Скоро стало ясно, що далше правління тодішніх міністрів неможливе. Деякі з них були прямо людьми нечесними. Навязано відносини з „хліборобами“. Гетьман не думав ще про повалення Ради. Хотів лише злагоджувати клясові противенства та злучити всі українські партії у „всеукраїнській громаді“. З усіх сторін зголошували ся до гетьмана офіцери. Їм дано гасло: „бавте ся“. Тимчасом готовив ся переворот, а решта звісна.

Грамоту друковано десь в Святошині. В цирку зібрали ся „хлібороби“. Не треба було їх запалювати. Самі почали домагати ся гетьмана. Коли заявив ся гетьман, козаки та хлібороби закричали: „Слава! Слава! Гетьман! Гетьман!“

Гетьман вийшов на підвищення, виголосив промову, а потім всі зібрані удали ся на Софійську площу. Духовенство зрозуміло відразу про що йде: повітати гетьмана хрестом. А війська було тоді не багато, але стало, щоб довершити конечних арештовань. Приклонники Ради остовпіли з дива.

Пізно вечером гетьман зайняв дім генерал-губернатора і перетворив його в гетьманську палату. Поставлено варту. Гетьман мав до своєї розпорядимости лише п'ятьох людей. Удав ся спокіно на спочинок. Ранком почали навідуватись до гетьмана делегати...

Політичні партії на Україні.

В „Новій Раді“ находимо таку характеристику сучасних українських партій, пера М. Кушніра:

Організоване до революції тільки в три громадсько-політичні групи—українська соціалдемократична партія, українська партія соціалістів-революціонерів та українських поступовців (про інші менші організації я не згадую)—українське громадянство під час революції почало ділитись на ґрунті ідеології та тактики на більш детальні групування. Українська соціалдемократична робітнична партія, вийшовши на шлях легальної політичної роботи та поширивши свої ряди досить великим числом нових партійних робітників і рядових членів під впливом російських ідеології почала була сходити з позицій європейської тактики та ідеології в бік максималізму, але старим керівникам українського робітничого руху пощастило вдержати її на досить належній висоті, і тільки невеличка група т. зв. лівих соціалдемократів виділилась цілком з неї та пристала до большевицьких комуністів. Зявила ся, правда, ще група незалежних соціалдемократів, але, здасть ся, ся група виникла з непорозуміння й незабаром знову буде працювати в партії як її ліве крило.

Зовсім иншу еволюцію пережила українська партія соціалістів-революціонерів. Розпочавши свою партійну роботу до революції, як невеликий партійний гурток поміж молоді—ся партія набирає під час революції величезного впливу поміж людністю й відіграє надзвичайну ролу в національному рухові на селі та у війську. Українська партія соціалістів-революціонерів—се чи не найхарактерніший показник московських ідеологічних впливів на українську інтелігенцію та народ. Коли під впливом національного руху ряди української інтелігенції почали збільшуватись та в небувалім розмірі поширюватись, то всі сї нові люде вступали до партії соціалістів-революціонерів. Поясняєт ся се тим, що й поміж російським громадянством найбільше панували тоді програмові гасла партії „земля і воля“.

Коли праве крило партії має досить великі заслуги в національному відродженню українського народу, то ліве крило прислужилося своїм соціальним максималізмом до тої катастрофи, яку нам судилося пережити. Не маючи дозрілих політичних діячів, партія не зуміла зрозуміти політичних подій і, викликавши законом про соціалізацію землі та проектом передачі всієї влади на Україні радам усяких депутатів, не змогла організувати навіть відповідної вищої влади в державі.

Великий політичний вплив сеї партії на народні маси пояснюється загальним розвитком революції та тим, що соціалісти-революціонери захопили в свої руки „Селянську Спілку“, яку українське селянство визнало було за ту свою одну організацію, яка бореться за його інтереси, детально не розбираючи, що то за соціалізація землі й чи вона взагалі можлива, як принцип земельної реформи. Соціалісти-революціонери обіцяли народови „землю і волю“, народ їм повірив і пішов за ними, щоб згодом, що бувало досить часто, відвернутись від них і віддати свої голоси ще ніби більшим оборонцям народніх інтересів, большевикам-комуністам.

Нині українська партія соціалістів-революціонерів, як і її старша сестра російська, розкололася на дві партії: лівих, які невідомо чим відрізняються від большевиків-комуністів, і центральну фракцію, яка переживає фазу внутрішньої реорганізації та переоцінки своєї програми й тактики.

Нарешті українські поступовці, які в значній мірі прислужилися до скликання першого українського національного конгресу та утворення Центральної Ради, розпочали свою легальну політичну діяльність, як українська радикально-демократична партія, яка заснувалася 1906 р., але припинила була свою партійну роботу під час лютої реакції (1907—1917). Під натиском крайніх революційних гасел та через загальне захоплення українського громадянства соціалістичними ідеями, радикально-демократична партія ходом подій змуснена була поділитись на декілька політичних груп.

Найперше після партійного з'їзду в червні 1917 р. з радикально-демократичної партії виділилася група, яка організувалася в українську партію соціалістів-федералістів, згодом народилася партія українських трудовиків, далі на провінції заклалася група українських народніх соціалістів, ще пізніше, об'єднавшись з тими політичними групами самостійників, які існували й до революції, частина радикальних демократів організувала українські партії хліборобів-демократів та самостійників-соціалістів.

Як бачимо найбільша політична диференціація захопила свідому частину українського громадянства, яке, поділившись на партії та на групи не на основі соціальної диференціації українського народу, а більше під впливом всяких ідеологічних поглядів та хвилевої політичної тактики, виявило свою політичну незрілість та сектантство. Умірковані в своїх соціальних програмах, дуже близьких одна до одної, ці партії не мали значного впливу в народніх масах, не могли конкурувати на політичній арені з демагогічною тактикою та гаслами лівих партій.

Найбільш організованою і впливовою в певних кругах під час революції була українська партія соціалістів-федералістів, у склад якої увійшла найбільша частина українських громадянських діячів та широких кол української інтелігенції. Моральний громадський вплив українських соціалістів-федералістів досить значний, і до їх голосу прислухалися не тільки українські політичні керуючі кола.

За останній час значного значіння стала набирати й українська партія самостійників-соціалістів, особливо в військових кругах. Се вона відіграла велику роль під час боротьби з большевиками, організуючи вільне козацтво та гайдамацькі частини.

Після перевороту збільшилося значіння також української хліборобсько-демократичної партії, яка поширює свій вплив поміж певними колами українського селянства.

Закінчуючи огляд політичної диференціації українського громадянства, ми повинні констатувати, що вона відбувалася

в ненормальних політичних умовах великої національної та соціальної революції й не пристосована до соціальної диференціації того народу, з яким спільно українська інтелігенція повинна творити та організувати українську державність.

М. Кушнір.

Олександр Шульгин.

Посол Української Держави в Болгарії.

Посолом Української Держави в Болгарії призначено бувшого міністра міжнародніх справ в кабінеті Винниченка Олександра Шульгина. В переїзді до Софії затримався пан посол Шульгин на кілька днів у Відні і тут дався пізнати членам нашої редакції та зробив візиту редакції дня 25/VII. Пан посол Шульгин має біля 30 літ, але виглядає значно старшим, як се видно й з уміщеної тут фотографії.

Походить п. Шульгин з української дворянської родини, з Софії, хорольського повіту на Полтавщині. Батько його Яків Шульгин належав до визначних українських патріотів минулої доби, був учеником Антоновича й Драгоманова, займався питаннями минувшини нашого краю і лишив праці по історії Коліївщини. Син пішов слідами свого батька і також займається історією. Скінчив п. Шульгин І київську гімназію і петербурзький університет по історико-філологічному факультету, був полишений при університеті і працював по історії XVIII віку. Відтак віддався політичній діяльності, зайнявши визначне місце в партії українських соціалістів-федералістів.

Цікаво близьче приглянутись до особи п. Шульгина, з огляду на те становище, яке він займав досі в політичній життю України. Приходить нам на поміч в сій видана недавно у Києві книжка п. Шульгина п. з. „Політика“, в якій уміщено ряд статей і промов на політичні теми та кілька дипломатичних документів з часу, коли п. Шульгин був міністром міжнародніх справ*).

Свої погляди на повстання Української Держави виловив п. Шульгин в статі „Fatum історії“, передрукованої нами в 31 числі нашого „Вісника“. Коротко збираючи висловлені п. Шульгиним думки в сій справі, в цілій своїй збірці „Політика“, можна сказати, що Українська Держава повстала не так наслідком свідомої державно-творчої волі українського народу, як наслідком сприяючих об'єктивних обставин, втворених війною й революцією. „Влада сама повалилася на плечі Центральної Ради“, говорить в однім місці п. Шульгин. Всеж головним чинником в творенню української державности було „національне почуття народу“...

Куди-ж се почуття направлялось провідниками народу? Відповідь на се знаходимо в статі „Третій Ром“, в якій автор займається причинами державного упадку Росії. — До відновлення Росії, на основах федерації, ось в якій напрямку вела ся українська політика. Пояснює се п. Шульгин так: „Не через сантіментальність, не тільки через стародавні традиції висовували ми ідею федерації і до останньої можливости трималися її... Але більшість українського громадянства рахуючись з труднощами державного будівництва, з труднощами раптового переходу від деспотичного централізму до абсолютної суверенности, яка вимагає не тільки організації внутрішнього ладу в державі, а ще й доброї військової сили, складного дипломатичного апарату, утворення окремих фінансів, — розуміючи, що утворити се відразу, та що й при невимовно тяжких обставинах війни і революції є справа більш ніж тяжка, українські партії і діячі щиро боролися з „самостійниками“ і прагнули справжнього федералізму. „Але історія — признаєть ся п. Шульгин — пішла иншим шляхом, історія примусила нас стати на шлях цілковитої відокремленности від анархістичної Росії.“

* Повний заголовок книжки такій: Олександр Шульгин, Політика. (державне будівництво України і міжнародні справи), статі, документи, промови. Київ, 1918, стор. 110, ціна 1 корб. 50 коп.

Так єсть, історія примусила „більшість українського громадянства“ стати на шлях цілковитої самостійності України. Сумне се свідцтво для тих українських партій і діячів, що не розуміли ходу історії, не вміли вловити розвойових тенденцій міжнародного життя і вставляли палиці в колеса історії. А ще сумнійше, що урок історії не зістав як слід засвоєний „українськими партіями й діячами“ й вони погодились під примусом обставин на відокремленне України не взагалі від Росії, а тільки від „анархічної Росії“. „Інша річ — говорить п. Шульгин — коли Росія прийме „образ чело-в'їчеській“, коли той величезний масів, який б'є ся тепер в анархії, утворить цілу низку республік, котрі зеднають ся в одну федерацію“. Такий федеративній Росії п. Шульгин готов „протягнути руку“, тільки тепер нема до сього ніяких підстав...

Супроти такої орієнтації п. Шульгина на федеративну Росію, не дивний нам і його погляд на міжнародну політику України у відношенню до істнуєчих двох систем воюючих держав. „Нам — каже він — як молодій державі, не слід входити ні в той, ні в инший склад держав. Повний неутралітет — ось наш національний інтерес“*). Писало ся се

Олександр Шульгин, посол Української Держави в Болгарії.

дня 13 квітня 1918 р., коли в міжнароднім і внутрішнім життю України зайшли такі факти, які звязали її по руках і ногам з системою центральних держав, а п. Шульгин, мабуть не помічаючи сього, визначав для української політики маршрут на неутралітет... І він певний, що ми „на сьому можемо виграти і здобути свою незалежність фактично.“ Як можна в наших обставинах, та коли цілий світ в боротьбі, щось виграти на пасивности, на „неутралітеті лежачого“, сього ми не годні зрозуміти, а аргумент на се, який подає п. Шульгин, що „в нашім істнуванні й добробуті може бути зацікавленою як одна так і друга сторона“, нікого не може перекопати.

Одній і другій стороні мабуть менше залежить на нашім істнуванні й нашім добробуті, як на тім, щоб використати нас для осягнення своїх цілей. І коли ми свідомо й добровільно не дамо того, чого від нас ждуть центральні держави, з якими нас злучила доля і від яких нам нема де дітись, то самі нічого не дістанемо; коли не візьмемо а к т и в н о ї участі в світових подіях, при боці центральних держав, то й з цілого добробуту нашого нічого не останеть ся і над самостійністю нашою буде поставлений хрест.

3 голосів преси про австро-польську розв'язку.

Всі знаки на землі й на небі показують, що політичні круги австро-угорської держави почали знову танець довкола розв'язки польського питання... Частину реальної розв'язки бачимо в прилученню адміністрованих досі військом округів Холмщини до австрійського назверх, одначе польського по політичним тенденціям і їх змістови люблінського генерал-губернаторства. З другого боку заговорила про нього широко німецька преса. Чи сей галас інспірований зза якихсь вищих цілей і надій, звязаних з Польщею, чи його викликає непомітно польська рука — годі напевно сказати. Мабуть маємо в с'ім випадку, міркуючи по найновішій політичній курсі австрійської заграничної політики, і одно і друге; найочевиднішим доказом сього факту зміна орієнтації у впливовім, звязками своїми високосягаючим віденським дневнику „Reichspost“.

В державно-німецькій пресі замічаєть ся здержливість і можна занотувати тільки два противні по тенденціям голоси. Так у „Vossische Zeitung“ появил ся оригінальний голос проф. Еренберга, який з „велико-німецького“ становища заступаєть ся за австро-польською розв'язкою і пише: „Теперішня війна — се один з етапів боротьби за „німецьку справу“ в Європі. Мусимо собі здати справу з сього, що війна 1870 р. не порішила німецької справи. Бісмарк перевів тоді малонімецьку розв'язку, закидуючи старий, так популярний в 1848 р. велико-німецький плян. Нині, наслідком воєнних подій сей плян віджив і почав навіть реалізувати ся наслідком союзу з Австрією. Проти велико-німецького пляну виступає Прусія, яка відиграє тепер ролю хребта Німеччини; сю ролю вона б утратила на випадок повстання „Великої Німеччини“. Дальше вона боїть ся необхідної в такім випадку австро-польської розв'язки. Що таке велико-німецький плян під сю хвилю? Давнійше сей термін значив влученне німецьких частин Австрії до Німеччини, тепер ходить о тісну споудку цілої монархії з Німеччиною і розв'язку східних справ. Тому німецька політика мусить узгляднити всі народи монархії й пособляти федералістичні змагання в Австро-Угорщині. „Велико-Німеччина“, одержавши таким робом рішаючий вплив на будучність західних Славян, повинна змагати до згоди й мира з Росією“.

Самий др. Еренберг притакнув би, як що сказав би йому хто, що легше проектувати, хочби навіть дуже оригінальні пляни, ніж їх виконати. Як саме в межах велико-німецької політики помістив би він польські змагання до Познанщини, Прусії, Шлезка, що він зробив би з чесько-німецьким, українсько-польським і иншими австрійськими спорами, яка саме федерація Австрії на руку Велико-Німеччині, а яка австрійським народам — се тема до дисертації, в якій мабуть і сам др. Еренберг забув би язика в роті. Справді цікаве поставленне справи: Велико-Німеччина і австро-польська розв'язка...

Не позбавлене інтересу, що найшов ся один мадярський магнат, який в берлінським „Börsen-Courier-i“ виступив проти австро-польської розв'язки. Сей білий крук зпоміж Мадярів барон Мадараші-Бек відкрито заявляє, що прилученне Польщі до Австрії становить для обох центральних держав поважну небезпеку, бо Поляки русофіли й використують свою силу в монархії на скріпленне славянства.

Під наголовком „Національно-психологічні уваги в справі австро-польської розв'язки“ оголосила „Reichspost“ статю, в якій автор намагаєть ся доказати, що така розв'язка польської справи лежить перед усім в інтересі Австрії. Між иншим наводить автор такі аргументи: „Якщо Австрія, мимо численних заяв за австро-польською розв'язкою, покинула-б тепер сей плян, то серед Поляків в Австрії запанувало-б велике невдоволенне. Сей стан душі Поляків міг би викликати іреденту багато небезпечнішу ніж іредента в Познанщині. Хочаб польська іредента в Познанщині злучила

*) Союзники Росії і України.

ся з альзацько-льотаринською й данською іредентою, все-таки не потрапила-б потрясти основами могутою німецькою державою. Однак в Австрії відіграють Поляки зовсім іншу роль. Польські іредентисти зв'язали ся-б з іншими невдоволеними Славянами, повстав би сильний славянський блок і безсумнівно державна машина мусіла-б стати. Рівнож годі потішати Поляків, що також Німців в Австрії втягуть з державними Німцями тільки культурні зв'язки, а не державні, бо могутою німецькою державою не можна порівнювати з малим Королівством Польським, здавленим трьома могутими державами—Німеччиною, Австрією і Росією (!), яке не могло-б ніколи дістати фактичної незалежності. Така Польща становила б для Австрії й Німеччини новий Шлезвиг-Гольштейн. Сотворення самостійної польської держави тільки з Конгресової Польщі закріпило-б на віки три поділи Польщі з їх теперішніми наслідками. Панславизм шов би без перерви з Москви через Варшаву і Краків до Праги, Загребу, Відгороду і Софії. Легко зрозуміти, що такий стан мав би вплив на союз монархії з Німеччиною. На випадок з'єдинення Поляків в Австрії з Поляками в Конгресівці 12 мільонів Поляків одержало-б вистарчаючі основи культурного й економічного розвитку. Тоді помірковані польські державники могли-б з успіхом промовляти до земляків, щоб вони погодили ся з фактом приналежності частини Поляків до Пруссії“.

В другій статі той самий речник „Reichspost-y“ договорив ся під наголовком „Політична конструкція австро-польської розв'язки“ до ще більшого реверансу в бік Поляків. Він сказав, що Поляки тільки в такому випадку можуть рахувати на симпатії й поміч Австрії, коли льояльно згодять ся на прилучення до двоєдиної монархії. Для автора ясна річ, „що персональна унія з Польщею не вистарчає“, рівно-ж для нього ясно, „що на випадок прилучення Конгресівки персональною унією з Австрією не могла-б бути прилучена до Польщі Галичина. Радше треба-б поширити прагматичну санкцію на Польщу через спільне представництво на внї, військову і торговельно-політичну одноцільність“.

Таке гаряче бажання за всяку ціну позискати Поляків для Австрії на сторінках „Reichspost-y“ річ під сю хвилю знаменна. Однак більше ніж певне, що „прагматична санкція“ Поляків не вдоводить і що такими аргументами вони не дадуть ся переконати.

Про сю саму справу заговорив також другий впливовий віденський дневник—півофіційний орган міністерства заграничних справ—„Neues Wiener Tagblatt“, в дописи „з поважного боку з Берліна“. На його думку „є три можливості розв'язки польської проблеми: оперте Конгресової Польщі о Німеччину, сотворення суверенної польської держави з Польського Королівства і вкінці так звана австро-польська розв'язка. Оперте о Німеччину можна собі представити в сій формі, в якій поладжено балтійську, або литовську справу. Німецько-польська розв'язка не становить предмету дискусії. Щодо другої розв'язки, то сотворення польської держави з Польського Королівства не відповідало-б бажанням польського народу, бо треба сумнівати ся, чи такий державі додано-б дещо з Холмщини (!) або Литви. Однак самостійна польська держава не могла-б такою бути, як всі інші, бо одержала-б внутрішню автономію, за те означення границь і інших функцій навні мусіло-б наступити на основі порозуміння між Австро-Угорщиною й Німеччиною. Центральні держави мусіли-б мати належну безпеку під військовим, політичним і економічним оглядом. Третью розв'язкою є так звана австро-польська розв'язка. Треба за примітити в сій справі, що гр. Буріян годить ся вже на таку розв'язку, покинувши свої сумніви щодо тріядізму. Мадяри також годять ся на сю розв'язку, бо надіють ся компенсат на Балкані. Однак Берлін після основної застансви противить ся австро-польській розв'язці, бо бачить в сій

небезпеку для своїх інтересів. Берлін боїть ся передусім скріплення славянського живла в сусідній монархії, боїть ся впливу Славян монархії на заграничну політику сеї держави. На всякий випадок польська проблема буде розв'язана в зв'язі з справою вибудови й поглиблення союзу між Німеччиною й Австро-Угорщиною і не може бути ніяким чином трактована як самостійна справа. Таким способом усунено що правда деякі (?) труднощі в поладоді сеї справи, проте австро-польська проблема все ще становитиме найтруднішу проблему у правильненні відносин між Німеччиною й Австрією“.

Подібне донесення помістила „Deutsche Tageszeitung“, пишучи: „Видаєть ся, що рішаччі круги в Німеччині прийшли до переконання, що ніяким чином не можна згодити ся на австро-польську розв'язку; довідав ся про се гр. Буріян під час своїх берлінських відвідин“.

Та проте гр. Буріян не втратив мабуть надії на відбудову Польщі по австро-польській рецепті, коли найбільші до міністерства заграничних справ органи „N. Wr. Tagblatt“ і „Reichspost“ саме тепер розпинають ся за її переведення в життя.

Висловом незалежної німецької опінії в Австрії являють ся майже однакові статі про австро-польське питання соціал-демократичного посла Карла Ляйтнера, які він помістив в „Soz. Monatshefte“ і в тижневнику „Der Friede“. Між иншим він пише: „Одна з польських концепцій пропагує сполуку Польщі з Австрією. Се має бути—заявляє Ляйтнер—переходовим станом, який веде до пізнішого нападу на Німеччину і відібрання їй Познанщини, Шлезка й Пруссії. Австрія, скріплена 12 мільонами польської людности Конгресового Королівства, мусіла-б вести виключно славянську, протинімецьку політику. На випадок тріядістичного устрою польська частина монархії ввійшла-б у тісний контакт з малярською частиною, на що вже нині рахують найвизначніші представники угорської політики. Ляйтнер закидає австрійським Німцям недостачу зрозуміння консеквенції, які вийшли-б з австро-польської розв'язки. Австрійські Німці занадто піддають ся гіпнозу двору, який знову мріє про польську корону. Вони забувають, що віденський монарх, який мав би в своїй державі 38 мільонів Славян, перестав би бути німецьким князем, а точка тяжкості перенесеть ся з Відня до Варшави. Австро-Угорщина розтопить ся в новім державнім творі, а керму заграничної політики обійме Польща. Се мусіло-б довести до збройного конфлікту з Німеччиною. В інтересі Німеччини й Австрії найкраще було-б сотворити окреме королівство в конгресових границях, бо тоді польська іредента буде за слаба, щоб її мусів бояти ся Відень і Берлін“.

У „Der Friede“ підкреслює Ляйтнер яро малярську роль у польській справі. „Що Мадяре притакують австро-польській розв'язці—се самозрозуміде. Не за переказаної історією польсько-малярської приязни гр. Андраші, тільки тому, що сотворення габсбурзько-польського королівства зменшило-б вагу Австрії о 8 мільонів мешканців Галичини, наслідком чого Австрія впала-б у плянованім тріядізмі на найнижшу ступень, а Угорщина зайняла-б домінуюче становище, що австрійська цісарська корона втрапила-б багато з свого блиску в користь корони польського короля, бо новий володар мусів би передусім старати ся о симпатію польського народу. Поляки схотять власної армії, повної самостійности під економічним оглядом, годячи ся тільки на персональну унію. За такий дарунок для Австрії Мадяри домагають ся розв'язки хорватської і боснійської справи в угорським дусі, а австрійські віденські патріоти готові додати їм ще Дальматію, щоб позбути ся південних Славян. Вони-ж віддали вже південний схід в руки Мадярів, тому легко будуть зносити польську перевагу на півночі“.

У иншій місці зауважає К. Лайтнер справедливо, що мадярсько-польські пляни зміряють також до здавлення галицьких Українців.

Мадярську роллю в австро-угорській заграничній політиці обговорює рівнож львівський „Wiek Nowy“, який пише: „Гр. Тиса був з початку ворогом всякого зближення до Німеччини й з сеї причини не хотів прийняти умовин, яких вона домагала ся відносно Польського Королівства. Він був за австро-польською розвязкою, одначе бажав оминати тріялізм, відпускаючи Австрії цілковито Польське Королівство, а за се домагав ся Далматії й Боснії. А що тріялізм тепер не актуальний, гр. Тиса згодив ся на персональну унію, бо вона не преюдикує відносно Угорщини до Австрії. Австро-польська розвязка становила-б для гр. Тиси основу до домагання за окремою угорською армією“.

Дуже люто нападає на державних Німців за їх негативне становище до австро-польської розвязки людовий „Piast“. Він таким способом висловлює свій гнів: „В розвитку польських відносин до осередніх держав можна підкреслити значне зближення Угорщини до Поляків. Очевидно, що се викликає гострий протест берлінських Німців. Німецька преса пише про Поляків так, начеб Німці були-б богами на землі, а Поляки їх власністю. Німецька преса забуває що Польща не є німецькою власністю, що вона належить до Поляків і що польського питання годі розв'язувати без Поляків, все одно чи Берлінови подобаєт ся, чи ні“.

В такім самім дусі розписав ся у відповідь Лайтнерови у віденськім „Der Friede“ польський професор львівського університету і посол др. Гальбан, який каже, що австро-польська розвязка не звязана майже з ніякими труднощами.

Очевидно панове Поляки й їх преса в межах австрійської монархії все-таки мусять рахувати ся з обставинами й словами, не договорюючи їх до кінця.

Зате зовсім ясно відслонюють вони свої пляни у заграничній пресі, де нема ні австрійського цензора, ні австрійської тюрми. І так в голандськім „Algemeen Handelsblad“ заявляють вони таке: „Австрійська розвязка польської справи має навіть в рядах австрійських Поляків своїх противників. Поляки хотять бути вільні й прилучити ся до видлучених з Росії областей та порвати всі звязи з центральними державами“.

Ось правдива польська політична думка! На жаль не знаємо, до яких саме „видлучених з Росії областей“ бажали-б Поляки прилучити ся. А тимчасом віденські політики й публіцисти домлять собі голову над плянами приєднання Поляків і йдуть з малими виїмками на сліпо за мадярськими егоїстичними підпентами, щоб для власної заглади будувати Польщу, у якої найвище бажання „порвати всі звязи з центральними державами“.

На мадярсько-польських політичних експериментах пізнали ся добре берлінські політики й тільки вони здержують Відень від карколомного скоку в напрямі Варшави.

Та проте останні вістки що раз більше затемнюють політичний виднокруг і маємо вже недвозначні признаки, що використовуючи скругне положення Німеччини зза невдач на заході й сході польсько-мадярська спілка перемагає здоровий німецький розум. В головній німецькій квартирі почули нараз потребу основної розвязки польської справи. Прибув там австрійський цісар Карло з міністром заграничних справ графом Буріаном і шефом генерального штабу Арцом, а від польської Ради Стану приїхав з Варшави кн. Радзівід... „Acht-Uhr-Blatt“ доносить при сій нагоді, що саме тепер розглянені будуть і порішені всі справи Сходу—отже і Української Держави.

Чи справді державники центральної Європи прийшли до переконання, що розв'язуючи польську справу в дусі її імперіалістичних змагань, тим самим розв'язують трудну проблему східної Європи й забезпечують себе від реальної вже небезпеки сходу? Чи вони не помиляють ся?

Політичні партії Угорщини.

(Продовженне)*.

Другим могутнім чинником політичної організації на Угорщині є католицька церква. Особливо від 90-их років минулого століття зорганізувала вона досить сильну партію, т. зв. людову, але є се виплодом тільки змагань низшого духовенства. Вище духовенство участи в тім не бере, бо йде по одній дорозі з історичною шляхтою, а то з трьох причин. Одно, що поміж достойниками латинської церкви повно мадярських магнатів (Майлат, Зічі, Сейчені і т. д.), які проводять природно шляхетську політику; друге, що латинська церква була завсїди тільки *primus inter pares*, бо кальвініська і лютеранська церква має також своїх магнатів-заступників споміж Мадярів, які переважають і контролюють надмірности латинської; третє, що вище духовенство занадто багате маєтками та грішми, щоб бути незалежним від правительства, від якого й достає достойництво своє та величезні мастки. А ся обставина ділає досить депримууючо на співучасть великих достойників у політиці. Не вмючи з сеї причини робити опозицію правительству, засідають вони завсїди на лавах правіці, і тому не мають такого великого політичного значіння, як в Австрії. Напр. ціха австрійського клерикалізму — вже ізза більшого круга виборчого права — рішуче демократична, тимчасом на Угорщині хлібороби доставляють тільки маси для виборів, засади вже не від них походять так, що на поведінку політичних партій не впливають майже ніякісінько. Ось напр. в Австрії поміж політичними партіями є лиш одинока соціалдемократична такою, в якій згорнулись і гетерогенні народности, та й се довело до кризи; кожда з инших партій обіймає лиш по одній з народностей. Отже виходить, що почуте народности є там найсильнішим елементом, який відокремлює. Тимчасом на Угорщині партія праці обіймає всілякі народности так само, як і людова партія.

Причиною сього явища є обставина, що на Угорщині клясове розчленованне не так розвите, як в Австрії, тому-ж і політичні партії далеко одностайніші ніж тут. Се все-ж походить почасти з одностійної мадярської культури, сильнішої над котрою будь з народностей чужих, яка для кожного угорського горожанина є обов'язуючою, почасти-ж з духу виборчого права й вармеждської адміністрації, які не дають можности зорганізувати ся на основі народности. З сеї причини унаслідує історичну шляхту й мійське горожанство та признає провідну її роллю. Напр. такий Векерле або Влашіч, хоч вони є міщухами, пересякли через мадярську культуру таким шляхетським духом, що почувують себе членами історичних кляс так само, як напр. Андраші або ново-уграфованій Тіса. Деяку клясову супротивність можна добачувати хіба між аристократією та малою шляхтою (звана джентрі), типічним представником якої був Юлій Юшт: курецькі давні традиції, ідея мадярської народности та поступовий лібералізм в повній гармонії в одній особі!

Само собою розумієт ся, що угорська аристократія, яка стоїть на основі історичних прав, дуже спочувала Польщі, вже хоч-би ізза тих зовнішніх лучників і звязків, які вязали колись Польщу з Угорщиною, та ізза багатьох подібностей сих двох шляхетських держав у внутрішніх укладах. Тому-то можна приписати велику популярність всякої польської справи серед Мадярів, які зрештою з незнання їх мови та обставин не можуть собі докладно відповісти на питання: чому то „Wenger, Polak—dwa bratanki?“ До всевітньої війни не знали Мадяри орієнтувати ся докладно в тім братерстві так, що воно було властиво, лише так сказати, ідеальне. Тим більше, бо Поляки розуміли вишукати дорогу до угорської опінії через мадярську пресу, в якій

такий пан Домбровський багато агітував і людей по-засліплював. Але війна привела Мадярів в безпосередні зносини з Поляками, а се навчило вже їх зовсім чого иншого, чогось такого, що стояло далеко вже від давньої симпатії. Визначний діяч партії праці висловив ся перед нами ось як: „Деякі ознаки, що виринули підчас війни з боку Поляків, викликали побоювання перед партією праці, а то в таких напрямі: чи буде польський народ розпоряджати тими норовами, які піддержують державу та які дадуть йому можливість того, щоб в межах своєї території міг спокійно розвивати ся без того, щоб не означати небезпеки для своїх сусідів? Чи не буде нова Польща вічним джерелом нерозв'язливих питань і осередком таких агітацій, які триматимуть їх сусідів у вічній непевності й неспокою?“

Вже й саме загорілий братанок Поляків, „Budapesti Hirlap“, висловлює ся 4.VII. 1918 так, що „брат, не брат, але Полякам треба-б вже в голову раз всунути науку, що не Варшава є центром світу, і не для визволення Польщі розпочала ся винишня війна“. Ті Мадяри, що пізнали тепер Поляків у їх власнім краю, і пізнали їх не через книжки, газети та через польський гимн, як дотепер бувало — якого кожда мадярська дитина знає на память і то не від сьогодні! — але розпізнали їх з щоденних розмов з ними та з власних спостережень — се не політики, але прості жовніри, офіцери резерви й ополчення, отже їх голос не так скоро розлетить ся по Угорщині. А сей голос говорить ось як: „Де ми мали досі наші очі та розум? Як можна було нас з далечини та через наше невіжество так ошукати, що, мовляв, Поляки то дуже ретельний народ, Французи сходу, мученики московського варварства! Аджеж ми їх тепер начо побачили й довідали ся, що нема на світі безхарактернішого, підлішого народу ніж Поляки, отсі середовічні лицарі, які ще й тепер тримають своїх підвласних в панщині; безличні лицеміри, бо удають перед Европою російське мучеництво, а тимчасом загосподарували ся на великім промислі й посілостях в Росії так, що вони є властиво панами, а не мучениками. Шахрайство, підкупність, безхарактерність одиниць, центрінетальний розклад в думанню, давнє шляхетське панування в правлінню — ось Польща! Багато з нас Мадярів розчарувалось навіки з тої улюбленности та симпатії, з якою обгортали ми Поляків від 1772 р. аж до нині! Пережилости, паскуда та й годі!“

Ось так думає й говорить теперішня угорська інтелігенція. Урядові політики — то знов инша річ. Мадярські політики ніколи не висунули носа поза кордон, особисто Поляків не знають, тільки так через шкло та з відомостей, підсуваних їм такими Домбровськими. Але що є й розумні, далекоглядні політики поміж ними, на се маємо не один доказ в мадярській публіцистиці, де нераз дуже докладно обговорюють ся польські справи, і то зовсім не в польським дусі. Але загалом можна сказати, що мадярська преса незорієнтована в польських справах, тому й дає місце так для польонофільських, як і для польоножерних статей одна й та сама газета, і то найвизначніші, як от вище вже згадана „Budapesti Hirlap“, потім „Az Ujság“: рішуче виробленого становища не займає майже ніодна мадярська газета. Тому дуже на порі було-б, як-би Українці наслідували методу отих Домбровських і пускали по угорських газетах українські відомости, зглядно орієнтаційні статі оперті на фактах, щоби Мадяри мали нагоду познайомити ся з сими темними їм справами через обогоронне освітлення. Певно найдуть ся тоді в кожній партії приклонники української ідеї; коли не групи, то бодай одиниці.

Щодо схарактеризування в подробицях угорських політичних партій — насамперед треба зазначити ярку різницю, яка дасть ся в знаки поміж великою та малою шляхтою в партійних поведінках: ведені аристократами партії більше консервативні і менше приклонні до розлюзування державно-правної злуки з Австрією та володіючим домом. А належить

сюди не тільки партія праці, але й партія Андраші та Векерле.

Партія малої шляхти, до якої прилучили ся й заможніші власники середніх посілостей, в Австрії т. зв. Großbauer — змагала ся від 1790 року безпереривно, а від 1848 року дуже й визначно до відокремлення й незалежности від Австрії та до демократизації Угорщини. Тому й називає ся партією 48 року, або незалежною. Її органом є дуже популярна серед корінних Мадяр щоденна газета „Budapest“. Не можна не додати кальвінської або бодай ліберальної ціхи отсього сторонництва.

Велика, перед ведуча, партія, що числить в парламенті 229 членів, яка й сьогодні після упадку свого провідника Тіси в дійсности панує й перед веде, називаєть ся партія праці. Назву взяла собі з іронізування з тої нагоди, коли перейняла управу краю від партії 48 р., яка панувала лише декілька літ (1904—1908) й домагала ся з великим шумом окремого угорського війська, окремого мита і т. д., а в дійсности не досягла нічогосеїнько з сих домагань. Партія праці — гаслом свого нововибраного назвища — поправді й працювала, розумієть ся, в старім курсі, бо є нічим иншим, як продовженням старої угової партії Франца Деака з 1867 року, яка під назвою ліберальної партії існувала від 1867 до 1905, а від 1908 до нині наново. Є се одинока в очах династії здатна до правління партія (regierungsfähige Partei), бо в головній засаді вона консервативна: основою її є те, що стоїть на непорушних підвалинах дуалізму. Угорський парламент має 416 членів (та ще крім них 40 Хорватів), отже сама й собою переважає решту послів. Провідником партії був після Деака старий Кольоман Тіса, звичайний собі ходячковий шляхтич, по нім кілька разів Векерле, а від 1908 року син Кольомана, вже аванзований на графа, Стефан Тіса.

Партія праці складаєть ся з більшости аристократії та з меншої половини малої шляхти, з урядників-карієристів і з тих, що природно прилучають ся до кождочасної власти. Є між останніми крім Мадярів також і Волохи, Словаки, двох Русинів та й всі Німці Саксонці; але найбільше вирізняють ся з епоміж них заможні Жиди — великі власники, підприємці, фабриканти й банкири, понайбільше новошляхотнені, як барони Гатвані, Вайс, Поппер, Гредль і т. д. Також сюди прилучила ся морально або матеріально менше незалежна інтелігенція немадярських народностей, так що напр. сьогодні на чолі католицької церкви стоять Словаки: прімає Чернох, єпископ Прогаска й провідник лютеранської церкви Жилінський; тут засідає мітрополит неуніанської волоської церкви Манґра; сюди належать видатніші кальвінські єпископи, як от Балтазар, Гедулі й инші. Всі вони належать до партії праці, бо так можуть дуже легко вдоволити свої найдалше йдучі забаганки й амбіції. Що після свого почуття велика маса мадярщини не належить до сеї партії, а до инших, показує дуже наглядно факт, що величезна більшість послів партії праці вибрана не з корінних Мадярів середини краю, але з гірських околиць, заселених переважно Словаками, Німцями, Румунами, Русинами і т. д. Отже партія представляє властиво не народню волю Мадярів, але — на око — немадярські народности, але се вже звісно, якими то виборчими способами. Взагалі треба зазначити, що сильна привязаність сеї партії до дуалізму мотивуєть ся скорше раціональністю ніж тим, що ідея злуки з Австрією була-б присерцевою справою та улюбленою її членами. Кождий політик партії праці переконаний про користність дуалізму, але останній властиво не гріє нікого з Мадярів. Дуалізм, не є гаслом партії праці, але радше точкою тяжкості й саме се та частина їх програми, яку при виборах старають ся заведи сувати на дальший плян (в Hintergrund), та ніяк не хвалять ся ним.

Органами партії є головно „Budapesti Hirlap“ (Будапештський Новинки), властивий урядовий щоденник партії, потім „Az Ujság“ (Газета) з більших, далі „A Nap“ (День)

та „8 órai Újság“ (8 годинна газета) з бульварних. Типовим представником партії, але zarazом і представником найконсервативніших елементів Угорщини є орган Тіси, отсей „Budapesti Hirlap“. Існує він вже від 40 літ, і зазнав на Угорщині небувалої досі популярності й поваги, доки не перейшов 1908 р. з умірюваної лівбиці до правбиці. Читачами його були сотисячками аристократія, великі і середні власники земель, церковні особи всякого віроісповідання, наукові й артистичні круги та взагалі християнська суспільність, і була отся газета протягом 30 літ провідницею не тільки політики корінних Малярів, але й наукових, літературно-белетристичних питань, особливо питання новочасного правопису й історії та язиковства. Була так знаменито редагована, що мала звиш 80.000 передплатників. Скоро перейшла вона до партії Тіси, колишнього свого ворога, газета підупала раптом: $\frac{3}{4}$ часть передплатників звертали її нерозгорнутою так, що тепер існує тільки через підмоги правительства й великих банків. Теперішні її читачі то самі урядники й церковні люди (Католики найбільш), хоч редагована й на далі добре. Популярність християнської суспільности перейняла від неї чисто жидівська газета „Pesti Hirlap“, бо перейняла від неї й основу популярности: незавелике братерство з Австрією, натоміць великий малярський шовінізм, і дуже добре знає сплітати одночасно інтереси шляхти з інтересами Жидів. Майже кождий інтелігент Жид є передплатником „Pesti Hirlap“, але виписує її й ціла християнська інтелігенція, отже великий загад, який не дуже дбає про літературний смак, щоб лиш читати гимни історичним клясам, так, що число абонентів і взагалі збуту виносить понад 250.000 примірників щодня. Як „Budapesti Hirlap“ сильно націоналістична й зовсім не кадить Жидам, власникам публичної тепер опії на Угорщині, так „Pesti Hirlap“ не виключає себе від заграничних ідей і є, попросту кажучи, штовханцем Жидів, щодо їх маляризації, але рівночасно й кадить їм що дня та, висуваючи жидівську талановитість і поступовість на верх, бе по лиці спокійненько християнську суспільність, а вона — гарненько передплачує, бо з другого боку та сама „Pesti Hirlap“ удає загорілого Маляршовініста, шляхтича й незалежника від Австрії: се дві улюблені ідеї Малярів! Чисто гешефтьярські засади! Розуміть ся, що обидві є великими братанками Поляків, звісно, тільки історичних, але „Budapesti Hirlap“ є zarazом і органом більше освічених антисемітів, але що вислугує антисемітів тільки в ряди годи. Саме тепер завязало ся християнське підприємство з уділованим капіталом 12 мільонів корон, яке старасть ся заложити велику газету християн — під проводом єзуїтів! Отже буде се клерикальний орган, недосгачу якого відчувано дуже, бо ціла малярська преса є в жидівських руках, пишеть ся й редагуєть ся Жидами, так що жидівських питань ніде не можна було досі обговорити прилюдно, бо ні одна з малярських газет таких статей не допускала. А всеж є велика потреба такої дискусії, бо в душі ні один Маляр не любить Жидів, хоч і як братаєть ся з ними та хоч і як єсунули ся вони в найвищі круги через масове ушлихетченне правительством Жидів, або й через змагнатизованне. Каса партії праці збирала багато грошей, а сих обильно доставляли за шляхецтво, за баронство галицькі пришельці, польські Жиди. Як думає малярський мозок про жидівське питання, дуже добре схарактеризував се один з найкращих представників малярського духа, славно звісний письменник і політик (член таки партії праці) Коломан Мікшат отсеми словами: „Хто є антисемітом у нас? Той Маляр, який понад міру й потребу ненавидить Жидів“. Значить, до деякої міри ненавидіти їх обовязаний кождий Маляр! Слова Мікшата стали таки й загальнозвісною приповідкою на Угорщині.

Партії праці служить ще „Az Újság“, яка є менше консервативною від „Budapesti Hirlap“, хоч і належить до партії, але не є партійним органом, бо в деяких питаннях робить фронт навіть і самій партії; потому сюди треба причислити два німецькі органи, „Pester Lloyd“ і „Neues Pester

Journal“, які ніби то яко півурядові газети мають представляти Угорщину перед заграницею й інформувати її. Розуміть ся, що вони є вічними приклонниками кождочасної власти, чи ліберальної, чи то консервативної.

В діагональним противенстві до сеї партії стоїть партія графа Каролі, так звана 48-р., яка представляє улюблену Малярями думку відокремлення й незалежности від Австрії. Отже дуалізм вона відкидає, а основою господарської програми є самостійна митова область, самостійний народній банк, самостійне національне військо, а в закордонній політиці застереженне вільної руки супроти Німеччини й найбільша опозиція до думки й углублення союзних з нею відносин. Щодо українського питання, — робить Каролі з незайомости річей рівночасно противні собі кроки: був і є прихильником російської, а тепер української орієнтації, а zarazом є й найгорячішим приклонником польської ідеї так, що напр. відлучення Галичини від Австрії в користь Польщі домагаєть ся він далеко голосніше ніж сам Андраші, найбільший протектор Поляків. Тимчасом варто зазначити, що ані Тіса, ані ціла його партія не обстоєє інтересу Поляків, знаючи добре, що Німці не випустять Познанщини з рук, а Тіса йде тим самим шляхом, що Німці з Берліна, тож і відлученне Галичини робить залежним від долі Познанщини, а поки-що тримаєть ся резервовано. Але коли обставини складуть ся так, що в партії праці не буде ніякої перепони для австро-польської розвязки, тоді-ж і політика Каролі не відрізнятиметь ся ні в чім від партії Тіси, хиба в тім, що Тіса не так голосно домагаєть ся відлучення Галичини. Бо в Угорщині загално панує думка, що з зменшуваннем області Австрії рівночасно прибере більшої ваги Угорщина в рамках подвійної монархії. Партія Каролі числить в парламенті 19 членів, є між ними й декілька майнатів, але духом партії кермує мала шляхта й заможніші альфельдські середні землевласники так, що її ціхою є щиромалярське представництво демократичного напрямку. Партія має співчутте і в малій частині жидівських освічених шарів.

В окремії партії згрупували ся бувші союзники почасті лібералів-67-р., що не хотіли прилучити ся до пануючої партії, а почасті колишні союзники партії 48-р., яким їх власні домагання супроти Австрії здавали ся занадто гострими. Число їх в парламенті виносить 50. Не гомогенна партія, отже й не дефінітивна, тому і спільної назви не має. Тут засідає гр. Альберт Аппоні з своїми 25 вірниками, гр. Андраші з 8-ма особними своїми людьми, та тут є й клерикальна людова партія, що стоїть під проводом Володара Зічі, отже також графа. Всі три вони властиво хитають ся тільки поміж двома крайностями, партією праці та Каролі. Напр. партія Андраші, т. зв. конституційна, хоч стоїть на основі 67-р. (злука з Австрією), але у внутрішній політиці стоїть в багатьох точках дуже близько до Каролі. До конституційних належать частина незалежної аристократії і частина консервативного, убагородженого малого шляхецтва з більшою освітою. Отся партія стоїть в опозиції до Тісової головно з особистих причин, себто з антагонізму Андраші, старого шляхтича, супроти Тіси, нового графа. Однакож річевих контрастів поміж ними небагато; противенство їх означаєть ся головно в тім, що Андраші є більше ушлифованим талантом, більшого кругозору ніж Тіса, а в засобах далеко ліпше вибираючий, ніж могутній і енергійний Тіса. Органом Каролі є Magyarorszáğ (себто Малярщина) і Virradat (себто світинне).

Партія Аппоні — то відомок партії незалежности, себто 48-р., засаднично й у всім складі майже ідентична з Каролієвою, тільки далеко опортуністичнійша. В ній засідає й Векерле. Програма Аппонієвих засад є ідеальною; в закордонній політиці ідентична вона з здійсненнем усіх бажань Поляків. Але й отся партія змагаєть ся на керму дістати ся так само, як і Андрашієва та й людова (яка зрештою не займаєть ся закордонною політикою), тому-ж радо співділає

в тім, щоб прийняти й собі урядове становище, яке виробить ся потім в польській справі. Андраші є дуже діяльним войовником думки самостійного Польського Королівства. Після прилюдних висловлювань у всіх партій бажаним є таке розв'язання питання, яке виробило-б тісну злуку між Польщею та подвійною монархією; але ніяким чином не допускають до триалізму, якому всі угорські партії рішуче противлять ся. Рішуче становище займає зрештою в польським питанню крім Каролі також і партія демократів — всього на всього 3 чоловік! та партія немадьярських народностей — 7 чоловік. Вони домагають ся права самоуправи народів, жадають, щоб Польща дістала Галичину, Познанщину, а забирали голое також і в справі прилучення Холмщини до неї. Про Україну говорило ся дуже мало, та й то неясно в парламенті. Органом Андраші є „Magyar Hirlap“, а Аппоні „Budapest“.

С. Новик.

(Кінець буде).

На сході й заході.

Що на землях бувшого російського царства назрівають важні, може найважніші для будучини події, нині вже годі перечити. Німецьке посольство не чуло себе в Москві безпечним і більше для обсервації російських подій, чим для дипломатичних зносин з правительством большевицьких совітів, перенесло ся до Пекова, а німецький посол в Росії Гельферіх поїхав до головної квартири зложити звіт про російські відносини. Одначе не тільки німецьке посольство уважало вказаним кинути Москву; найновіші часописи донесення говорять про переїзд головних большевицьких верховодів і всіх їх урядів до Кронштаду, бо й їм за горяче у власній столиці... Вороги совітської соціалістичної республіки знаходять ся вже не тільки між буржуазією і в рядах чесько-словацьких Арюнавітів, їх має бути повно також між міським пролетаріатом, який досі становив головну опору большевицької влади.

Між тим не дармують також внішні вороги. Антантські відділи, які посувають ся від Архангельська на південь, мали вже дійти до Петрозаводська і зайняти його. Фінляндська червона гвардія, прогнана Німцями з вітчизни, набрала від антантати натхнення, зброї та грошей і дібрала ся, йдучи з Мурману аж до фінляндської границі, і тут, біля Тутуа обміняла ся братерським огнем з білою гвардією і німецькими жовнірами.

Ростуть постійно в силу також Чехо-Словаки. Кажуть, що їх число зросло до 300.000 людей. З Омська доносять, що Чехо-Словаки, які стоять біля Пензи одержали в останніх днях з Сибіру значні скріплення в панцирних автомобілях, гарматах і військових відділах. Даремно мабуть голосять большевицькі часописи святу війну проти сих „зрядів англійського капіталу“. Коли йде річ про „англійський капітал“, то треба занотувати донесення, що у Владивостоці обіймає владу англійський дипломат Бекенен (Buchanan), добре відомий англійський політик, що там причалюють до берега що раз то нові кораблі з японськими і американськими „освободителями Росії“ і що там нагромаджено вже багато ріжномовних антантських дивізій. Цікаве, коли саме ся небезпечна машина рушить на захід.

А на європейським заході антантські війська дальше атакують Німців, особливо люто на відтинку між Авром і Анкром, де німецькі війська уступають перед сильним натиском взад так, що позиційна війна перейшла у маневрову і здержить ся мабуть аж там, де Німці приготували сильні укріплення. Антанта, упоена перемогами, ликує. Тяжко вгадати, чи ся радість на довго удержить ся, бо воєнне щастє зміниче, а Німці вже два рази перейшли були Марну...

На всякий випадок, коли наші здогади вірні, і на сході і на заході пятий рік війни становитиме переломову хвилю у весвітнім змаганню держав і народів, яка матиме величезний вплив і на долю нашої молоді державности.

Трагічна смерть Івана Стешенка.

29-го липня виїхав Стешенко з своїм сином з Київів до себе на село в „Чернечий Яр“ на Полтавщині, де він гадав готувати ся до професорської діяльності. Приїхавши пізно вночі на полтавський вокзал і не знайшовши там візника, обидва пішли пішки по Кураківській вул. Було коло пів до першої години ночі.

Раптом з якогось двору несподівано вискочило двоє розбишак і скомандували „Руки вверх!“ Стешенко лапнув рукою за кишеню, бажаючи вихопити свого револьвера. Се й було причиною, що злочинці почали стріляти, тяжко поранивши Стешенка двома вистрілами в голову. Син Стешенка з несподіванки впав. Злочинці, нахилившись над поранилим Стешенком, хотіли приступити до рабунку, але зачуло ся наближення міліції, і злочинці кинулись навтьоки. Тим часом син Стешенка побіг на вокзал за допомогою, а міліція, прийнявши його за злочинця, вистрілила по ньому, на щастє куля пролетіла мимо.

Скрівавленого Стешенка за допомогою міліції відправлено в лікарню. Він ще був живий і зміг сказати своє прізвище і що він приїхав з Київів, після чого знепритомнів. Почалась агонія. О 1-й годині дня Стешенка не стало.

Стешенко народив ся в 1873 р. в Полтаві, в полтавських школах побірав і початкову освіту, яку закінчив р. 1896 в київським університеті на історично-філологічним факультеті. Писати небижчик почав ще на шкільній лаві: вже на початку 90-х років у галицьких виданнях „Зоря“ та „Правда“ почали друкувати ся його переважно поетичні твори під псевдонімом Ів. Сердешний („Сонети“ й „Російки“, в „Зорі“, переклад „Метаморфоз Овідієвих“ та драма „Мазепа“ в „Правді“ і т. ин.), які потім видано в Київі двома збірничками „Хуторні сонети“ (1898) та „Степові мотиви“ (1901). Пробував себе також небижчик і в белетристиці (повість „На заводі“ в „Л.-Н. Вістнику“). Але більше уваги присвятив Стешенко публіцистичній та науковій діяльності. Готуючись до професури, Стешенко працював у сфері славянознавства і коли з політичних причин його наукова кар'єра зробилась неможливою, направив свою увагу на досліди українського письменства. Першою його працею на сім полі була монографія про Котляревського, надрукована спершу в „Київській Старині“, а потім випущена окремою книжкою — „Поєзія І. П. Котляревського (1898); до Котляревського вертав ся небижчик не раз і потім, давши його критичну біографію та редагуючи його твори. Інші свої наукові праці Стешенко містив у „Записках“ львівського та київського наукових товариств, в „Україні“ і ин. виданнях (про Олексу Стороженка, „Історія української драми“, про Шевченка то-що). Брав участь Стешенко і в деяких російських виданнях, як от: „Образованіє“, „Кієвські Огляди“ тощо, містячи там статі і замітки переважно на українські теми. Публіцистичні праці небижчика до останніх днів друкували ся в „Робітничій Газеті“.

Поруч інтензивної літературної діяльності, Стешенко рано почав і чисто політичну роботу, знов ще в студентських гуртках початку 90-х років. Між иншим він був, разом з Лесею Українкою, одним з піонерів соціал-демократії на Україні і потім не раз жартом називав себе „соціал-демократом першого призива“. В 1897 р. Стешенка арештовано і по всяких тюремних пригодах вислано з Київів, куди він зміг вернути ся вже згодом, коли в повітрі зачувалось наближення революції. Поруч літературної роботи, публичних відчитів, з яких його добре знає київська публіка, Стешенко

весь час брав живу й горячу участь у політичних справах (Всеукраїнська організація до 1905 р., потім партійне життя і т. ін.). Коли почалась організація державного життя на Україні, то Степенка покликано на посаду генерального секретаря, потім міністра народної освіти в кабінеті Винниченка і сю посаду він займав до большевицького повстання в Києві. Спіробітником міністерства освіти був Степенко до останніх днів, працюючи тут як комісар.

Міжтаборова конференція в Німеччині.

Дня 2 серпня у Вецлярі відбулась третя й на сей раз остання міжтаборова конференція. Участь брали представники українських таборів полонених козаків і офіцерів, а також відпоручники Союзу визволення України.

Представниками від Союзу були пан Козловський, др. Стоцький і др. Сімович.

Від вецлярського табору проф. Ле п к и й, тт. П а с ю р а й Біліченко.

Від зальцведельського табору — др. Левицький, тт. Ковалів і Мамчур.

Від раштатського табору—проф. П а р а щ у к, тт. П е т р е н к о й Вдовиченко.

Від офіцерського табору в Ган.-Мюндені підполковник Домонтович, прапор. Самоквасів і Личко.

Після вибору президії, до якої увійшли: головою пан Козловський, заступником т. Петренко й секретарями Мамчур і Пасюра, приступлено до обговорювання справ конференції.

На дневнім порядку було постановлено: 1. Справозданне з діяльності Союзу визволення України і сконстатованне його розв'язання; 2. Утворенне Комітету культурної помочі; 3. План дальшої роботи; 4. Вільні внесення.

Справозданне подав п. Козловський, який докладно подав зібраним про весь час роботи Союзу в таборах полонених і з огляду на те, що тепер робота мусить прийняти інші форми, а також на постанову Союзу про розв'язання — запропонував ствердити те розв'язання, що зроблено слідуючою резолюцією:

1. Конференція приймає до відома, що Союз визволення України розв'язав ся і перейшов у стан ліквідації.

2. Конференція приймає до відома, що всі організації в українських таборах у Вецлярі, Зальцведелі й Раштаті, які працювали належачи до Українських Громад, під проводом Союзу визволення України, з днем 1 серпня 1918 року розв'язані.

3. Приймаєть ся до відома заяву Союзу, що все майно, яке належить Союзові має бути передане на публичні цілі, наведені в ліквідаційнім плані Союзу з дня 31-го березня 1918 р.

Майно Українських Громад та майно поодиноких організацій, оскільки єї останні не являють ся спілками на паях, без огляду на те, чи се майно набуто на средства Союзу, чи дбаннем і средствами самих організацій і їх членів, має бути передане на тіж публичні цілі, на які переходить майно Союзу.

Щодо слідуючих точок, то конференція:

1. Приймає до відома заснованне Комітету культурної помочі Українцям у Німеччині й його склад заіменованій Союзом визволення України для козацьких таборів і предложеного конференцією представника для офіцерського табору.

2) Сьому комітетови, зглядно його таборовим тілам передає Союз ціле майно, яким Союз розпоряджає, для безплатного ужитку аж до остаточного звинення таборової роботи.

Комітет має завдання провадити культурно-просвітну й гуманітарну роботу серед полонених Українців на українській національно-самостійній основі, з виключенням політичної діяльності.

Поза сим конференція вислухавши справозданне представника Союзу визволення України і основуючись на власнім досвіді винесла слідуючі постанови:

Міжтаборова ліквідаційна конференція констатує в хвилі розв'язання Союзу визволення України і його організацій по таборах, що одиноким завданням праці, веденої серед полонених Українців під проводом Союзу, було за весь час виховування національно свідомих та самостійно думаючих членів української нації й підготовленне активних громадських діячів.

Конференція стверджує, що Союз визволення України і його організації стояли за весь час своєї діяльності по таборах непохитно на тім становищі, що тільки повна державна самостійність українського народу може забезпечити йому кращий розвиток у будучині.

Конференція складає подяку членам зліквідованого Союзу визволення України за те, що займав ся національно-освідомляючою працею серед полонених та гуманітарною підмогою їм, чим довершив під час світової війни національне діло велитенського значіння.

Після скінчення нарад всі члени конференції були ласкаво запрошені п. командантом табору на вечірку, яка пройшла дуже мило.

В суботу 3 серпня делегати на конференції оглянули вецлярський собор і Lottehaus. По обіді зроблено прогульку до Вайльбурга й оглянено тамошній герцоґський замок. Увечері були в таборі на виставі.

У неділю вислухали в таборовій церкві службу Божу й оглянули таборовий музей.

Бібліоґрафія.

Др. Василь Сімович. Практична граматики української мови. Раштат, 1918. Виданне товариства „Український Рух“, стор. 367+(1). Ціна для полонених 5 гривень (5 марок або 5 К), для цивільних 10 К.

Грамастик української мови тепер у нас ціла повіль. Ще перед війною почали вони появляти ся, а тепер, коли настало нове життя на Україні й визволена зпід московської кормиги рідна школа почала домагати ся рідних підручників, почали вони сипати ся, як з рога достатків. І хто тільки не брав ся за них — покликані й непокликані. Здебільшого саме непокликані, бо ж у нас кождий, хто хоч трошки слезебує по українськи, уважає себе за знавця української мови й яко такий розводить ся про українську мову, її закони й правопись. І як колись у Галичині мало не кождий піп складав українську граматику, так дієть ся тепер і в нас на Україні. Та з сили-силенної сих грамастик мало було і в добра. З усіх їх можна було досі відмітити тільки роботу О. Курила, а поза тим лишали ся таки давнійші підручники проф. О. Огоновського, Ст. Смаль-Стоцького і Е. Тимченка*).

Тепер до ряду сих гарних підручників треба зачислити також і граматику д-ра Сімовича, яка недавно появилася в Німеччині, в раштатськім таборі полонених Українців.

Не вдаючи ся в детальну оцінку праці д-ра Сімовича, яку — надію ся — дасть на сторінках „Вісника“ далеко компетентнійша від мене фахова людина, хочу лише звернути увагу нашої громади на сю як-ні-як небуденну працю.

Задача кождої доброї граматики — щоби вона обіймала всі явища мови й була легка й приступна для учня. З досі виданих грамастик такою легкістю визначаєть ся на мою думку тільки граматика покійного проф. Огоновського, несправедливо закинута й забута. Та тепер, з появою праці д-ра Сімовича, мушу сказати, що кращої мабуть і не треба бажати — така вона цікава, легка й прозора, не вважаючи

*) Прецікаву роботу професора А. Кримського тут не вичислено, бо вона в цілості не побачила світу. Крім того на підручник задля школи вона не надаєть ся, а може бути лише компендіумом для учителів, або студентів університету.

на свої досить великі розміри. Се є рішучо найкраща з усіх наших популярних граматик, дуже добре оброблена й цілком наукова. Др. Сімович безперечний знавець нашої мови і його граматика — се дійсно результат не лише сухого кабінетного вивчення, а перейнятого великою любов'ю студійовання, чутилого на красу й духа нашої чудової мови. Тому його праця не нудна схоластика, а жива й інтересна, як рідко. Учень від неї не позихатиме, її не клястиме, як кляли майже всі ми убогі плоди шкільної схоластики. Читаючи її, радіеш душею, що ось-то нарешті маємо ми достойний образ нашої прегарної мови, — не якоїсь калічи й покручи, а запашного квіту Наддніпрянщини! Як у чистім дзеркалі, так у граматиці д-ра Сімовича відбивається сей наш яскравий, променистий квіт!

Праця д-ра Сімовича наскрізь педагогічна, глибоко передумана й уміло приладжена до потреб саме української школи на вільній, ще недавно російській Україні. І не дурно, бо повстала вона з викладів, які мав автор по таборах полонених Українців у Австрії та Німеччині. Тому др. Сімович скрізь уважає на витворені рос. школою відносини й уміло звертає увагу учителя й учня на ті недолатности, які вдерли ся в нашу мову під чужим московським впливом. І се робить його працю подвійно важною для нас, даючи нам змогу отрясти ся з тих варваризмів, до яких призвичаїла нас чужа школа, література й журналістика. Та добра вона й для Галичан, бо звертає увагу де треба й на той паскудний жаргон, який ще й досі цвіте на австрійській Україні, й перестерігає ученика від усього того, що противить ся дійсній, правдивій українській мові, представлений в кращих зразках народньої словесности й творах наших клясиків. Є се одним словом зразкова граматика всеукраїнської літературної мови. Тож гаряче витаючи працю д-ра Сімовича, поручаємо її як найбільшій увазі наших учителів і взагалі цілого громадянства.

Годячи ся сливе в усьому з шан. автором, не можемо одначе пристати на деякі відступлення від прийнятих у нашій літературній мові написань, як от імня, рамя, сімня etc. замість імя, рамя, сімя або иньший зам. инший, або в числівниках: двацять, трицять то-що зам. двацять або двадцять. Думаємо, що сі новини йдуть задалеко. Не кожда уживана в народі форма добра саме для літературної мови, в якій треба остерігати ся локалізмів і взагалі всього, що тхне жароном. Вказати на сі форми — обовязково, але заводити їх у літературну мову не слід. Також не годимо ся з автором щодо обовязковости чергування „в“ із „у“, та „і“ з „й“ на початку слова (пор. ст. 51 § 54). Рекомендувати скрізь і завсїгди тримати ся сього „закоу“, як се робить автор, сам стисло його придержуючи ся, значить заводити безпотрібну мертвечину, вганяти живу мову в прокрусто-ве ложе. Така зміна „може“ бути, але вона не обовязкова, бо сеж не стало явище. Автор напр. уживає: „під московським упливом“ зам. „під м. впливом“, немовби забуваючи, що одно є вплив (вляніє), а друге „уплив“ (уплив крови).

Тримаючи ся щодо сього вказівок автора, ми саме пішлиб далеко від духа нашої мови, що не терпить такого хомути. Здебільшого таке чергування вказане, але тільки здебільшого. Де саме його треба уживати, скаже нам дух мови. Прикладів сього з клясиків і творів нар. словесности не потребуємо наводити: др. Сімович сам їх гаразд знає. Але се все дрібниці, які не шкодять прекрасній позатим книзі.

Вол. Дорошенко.

Вісти.

Лист царя Фердинанда до гетьмана. Київське „Відродження“ доносить: Першого серпня гетьман урочисто прийняв болгарського посла, який вручив гетьманови такий лист Його Величності Царя болгарського: „Мій дорогий великий

приятелю! Щиро бажаючи закріпити приязні відносини між Болгарією та Україною, які так щасливо склали ся, я порішив призначити своїм надзвичайним послом і повноважним міністром при Вашій Світлості пана доктора Івана Шишманова, професора софійського університету, бувшого міністра народньої освіти, відзначеного великим офіцерським хрестом „Народнього Ордену“ за громадянські заслуги, офіцерським хрестом „Царського Ордену св. Олександра“ та інших. Я доручив йому всіма силами старати ся заслужити пошану й довірря Вашої Світлості, і так, як мені відомі його великі здібности й його відданість мені, то я певний, що він зуміє, на моє велике задоволення, досягнути се й виконати почесне завдання, яке йому доручено. Впевнений у сьому, я прохаю Вас, Ясновельможний пане Гетьмане, ласкаво прийняти посла Шишманова й повірити всьому тому, що він буде мати честь переказати Вам від мого імени, особливо вислови моїх бажань всього кращого Вашій Світлості на славу й щастя України, а також вислови глибокої пошани й щирої приязні, з якими я, дорогий і великий приятелю, зістаюсь Вашій Світлості добрий друг Фердинанд“.

Передаючи сей лист посол звернув ся до пана Гетьмана з такою промовою: „Ваша Світлість, Ясновельможний пане Гетьмане всієї України! Маю честь передати Вам листа, в яким Його Величність, мій Наймилостивіший Пан акредитує мене при Вашій Особі та доручає мені почесне післяництво заслужити Ваше довірря й пошану і постарати ся зміцнити звязки, так щасливо встановлені між Україною й Болгарією. Ваша Світлість! Стародавні культурні взаємини між нашими батьківщинами, починаючі Х в. взаїмні впливи через довгі століття, рідка подібність громадських устроїв двох братніх народів, спільність економічних інтересів і близькість меж—усе се, Ваша Світлість, вистарчаюча запорука успіху важливого завдання, дорученого мені Його Величністю моїм Паном, який одушевлений найщирішими бажаннями, щастя й величності Вашій молодій Державі. Але більше всього у своїй справі я сподіваю ся від співчуття й допомоги Вашої Світлості й Вашого правительства“.

На се п. гетьман відповів: „Пане после! Я глибоко зворушений словами прихильности й дружби Його Величності Царя Фердинанда Болгарського. Я безмірно вдячний за заяву приязні до мене й Української Держави, яку Його Величність ласкаво висловив у своїм листі. Твердо й непорушно сподіваю ся, що приязнь Болгарської Держави до Української Держави, якій Його Величність з самого початку поклав такі гарні підвалини, буде все рости й зміцняти та вийде на користь і щастя обох братніх народів. А Вам, Пане после, дуже дякую за Ваші постійні, успішні турботи при навязанню дружніх взаїмних відносин між болгарською та українською державами“.

По авдієнції відбув ся сніданок, на яким пан Гетьман підняв чарку за здоровля Його Величності Царя Болгарського. Болгарський посол виголосив тост в честь Його Світлості Ясновельможного пана Гетьмана всієї України.

„Український Національний Союз“. „Нова Рада“ з 4 с. м. подає такий статут „Українського Національного Союзу“:

§ 1. Мета Союзу: а) утворення міцної самостійної української держави; б) боротьба за законну владу на Україні, відповідальну перед парламентом; в) боротьба за демократичний виборчий закон у всі установи (по 5-ти член. формулі); г) оборона прав українського народу і української держави в міжнародній сфері.

§ 2. Для здійснення сієї мети Союз організує українську політично-громадську волю і репрезентуючи її, вживає всіх відповідних заходів для її виявлення і реалізації, як в межах України, так і поза її межами.

§ 3. Склад Ради. Рада складається з представників усіх політичних українських партій і української селянської спілки на паритетних основах (по 3) і з українських громадських представників, наукових і професійних організацій також на паритетних основах (по 1).

§ 4. Філії. Філії Союзу закладають ся по губерніяльних і повітових містах та інших пунктах на таких-же основах, як і центральна організація (§ 3). Філії підлягають центрови, який може мати при них своїх уповноважених.

§ 5. Виконавчий орган. Для виконання постанов Ради і для репрезентації Союзу Рада вибирає президію. В склад президії входять представники всіх партій по одному, і по 2 представників від усіх інших організацій, які входять в склад Союзу.

§ 6. Кошти. Кошти Союзу складають ся з внесків партій і організацій, які входять в Союз; їх форма і розміри встановляють ся Радою.

§ 7. В своїй діяльності президія, філії, комісії й інші органи Союзу керують ся відповідними інструкціями Ради.

§ 8. Керуючий орган Союзу — загальні збори Ради, які вважають ся правомочними, коли на них представлено не менш $\frac{1}{2}$ партій і організацій, записаних до Союзу, і скликають ся в міру потреби.

§ 9. Постанови Ради обов'язкові для членів усіх вступивших до Союзу партій і організацій, коли ці постанови прийнято одногласно.

§ 10. Постанови Ради приймають ся простою більшістю голосів.

Примітка: Партія чи організація, не згодна з постановою зборів може заявити, що се питання для неї принципіальне: тоді питання знімаєть ся з черги та переносить ся на найближче засідання, і коли більшість не прийде до порозуміння з меншістю, то питання головуєть ся в друге і постановою ся стає обов'язковою, коли за неї висловить ся $\frac{2}{3}$ присутних членів Ради.

Загибель бібліотеки. Київські часописи подають такий сумний факт: В Києві існував від 1907 р. добре відомий кожному клуб „Кіевское Общественное Собрание“, де містила ся велика бібліотека, яка складала ся переважно з книжок закритих адміністрацією „Кіевской Общественной Библиотеки“ і т-ва „Просвіти“. Було також багато книг куплених Громадським Зібранням і пожертвованих приватними особами. Книжки т-ва „Просвіта“ передані були до бібліотеки Гром. Зібрання з умовою повернути їх, коли настануть обставини сприяючі для відновлення діяльності „Просвіти“. Заходами Зібрання ся велика бібліотека була добре улаштована, мала у великім числі примірників друкований каталог і на протязі кількох років гравильно обслуговувала хоча і не широкі круги громадянства. В осени м. р. зареєстровано помешкання Гром. Зібрання для потреб військового міністерства України і з того часу почав ся занепад бібліотеки. Рада Старшин Зібрання віднесла ся дуже недбало до охорони цінного майна, яке майже все знищено і розкрадено. Одно з помешкань бібліотеки, де стоять шафи з книгами, обернено на казарму. Портрети і писемні погрода письменників та артистів валяють ся по долівці зовсім знівечені. Книжки, серед яких багато унікатів, порозкрадено і продано.

Про умови праці полонених на роботах. 1. Кожний полонений, що є горожанином Української Народньої Республіки, або Великоросії і находиться ся на роботі поза табором, має право від 1 мая 1918 року на таку платню, яку бере вільний робітник в тій самій місцевості, в тій самій часі й при тій самій роботі, причім ся платня, крім харчів і приміщення, не сміє бути менша при хліборобських роботах, як 1 корона в день, а при інших роботах, як 2 корони в день. 2. Від 1 мая 1918 року має право кожний полонений України, як також Великоросії, на такі самі умови праці (помешкання, харчі, щоденний і недільний відпочинок і т. ин.), як се прислугує вільним робітникам в тій самій місцевості, тім самім часі й при тім самім занятю. 3. Дотепер міг полонений діставати на руки не більше, як 17 кор. 50 сот. в тиждень. Від 1 мая 1918 року можуть полонені України й Великоросії одержувати тижнево 35 кор. І так напр., коли полонений одержує 1 кор. 50 сот. денно,

то крім тижневої заробітної платні 10 кор. 50 сот. може одержувати з власних грошей (з депозиту) ще 24 кор. 50 сот.

Коли се буде? „Nationalzeitung“ доносить з Відня: Німецькі соціалісти поставлять в австрійській палаті послів внесення з домаганнем, щоб конституцію австрійської держави радикально змінено. По думці сього внесення має палата послів вибрати комісію, зложеною з 52 членів, котра до кінця року виготовить проєкт нової конституції. На будуче Австрія має бути союзною державою на демократичній основі з самоуправненими народами. Комісія має бути неусталою, а до часу, коли вона виготовить проєкт нової конституції, розпорядження в справі організації властей і урядів можна видавати лише за згодою комісії. Як мотив до сього подають соціалісти, що теперішні відносини в Австрії виробили по стороні ворогів переконання, що Австрія є тюрмою народів і тому не повинна існувати. Тому, що таке переконання є одною з головних причин продовження війни, треба її усунути зміною сих відносин.

Справа виміни товарів між Україною і Росією. Київські часописи подають, що на засіданню мішаної комісії при мировій конференції в справі виміни товарів між Україною і Росією представники України заявили, що з України можуть бути вивезені до Росії такі товари: 2,000,000 пудів камяного вугля, 2,000,000 пудів коксу, 750,000 пудів чавуну, 50,000 пудів ширококоліїних рельсів і 50,000 пудів вузькоколіїних, а всього на суму 15—17 мільонів карбованців. Представники Росії заявили про можливість вивезення на Україну 100,000 пудів нафти, бензини і машинової масти, 100,000 пудів ріжного паперу, 2,000 вагонів будівельного дерева, потрібного переважно для копалень, на 1,000,000 карбованців цементу, на такуж суму електро-технічного знаряддя і на такуж суму одяжі для гірничих робітників, а всього також на суму 15—17 мільонів карбованців.

Смерть Репіна. Київські часописи доносять, що помер знаменитий артист-малювальник Репін. Покійний уродив ся 24 червня 1844 р. і на 19-тім році життя вступив в академію sztuk, де визначив ся більшими поставами, так що в р. 1869 наділено його малою золотою медаллю за програмову картину „Іовъ и его пріятели“, в р. 1872 більшою золотою медаллю за „Воскрешене дочки Іаера“. В р. 1870 Репін відбуває подорож по Волзі, вислідом котрої явилась чудова картина „Бурлаки“. 1870 року виїздить Репін за границю, довго проживає в Еспанії, де залюбки копіює Веласкеца. По повероті приступає до товариства „Передвижныхъ Выставокъ“ (1877 р.), де й остав ся до останнього часу. Улюблені його мотиви ділять ся на історичні і жанрові. Серед історичних картин замітні: „Царівна Софія“, „Іван Грізний“ й „Запорожці пишуть писемно до Султана“. Серед картин друго рода — „Процесія в Курській губ.“, „Не ждали“, „Двобій“. Вкінці покійний був перворядним портретистом. Число мальованих ним портретів велике; майже всі визначні його сучасники одержали достойну свою відбитку на полотні. На особливу увагу заслуговують клясичні портрети Л. Н. Толстого. 1896 р. вступив Репін в число професорів, провідників учених відділів в зреформованій ним академії sztuk, де вислідом його професорської діяльності являеть ся ціла плеяда визначних артистів (Пізнійше було заперечення вістки про смерть артиста. Ред.).

Зміст: Не вбирайтесь в чуже піре! — Закон про наслідництво влади в Українській Державі. — С. Русова. Патріотизм у вихованню. — М. Р. На селі. — Причинок до політичного перевороту на Україні. — М. Кушнір. Політичні партії на Україні. — Олександр Шульгин. — 3 голосів преси про австро-польську розвязку. — С. Новик. Політичні партії Угорщини. — На сході й звході. — Трагічна смерть Івана Степенка. — Міжтаборова конференція в Німеччині. — Бібліографія. — Вісти.